

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет обліку і аудиту
Кафедра обліку і оподаткування підприємницької діяльності

Трибух Василь Дмитрович

ОБЛІК І АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ
ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ

Спеціальність 071 – Облік і оподаткування

Дипломна робота на здобуття вищого ступеня освіти «магістр»

Дипломну роботу допущено до
захисту

«___» _____ 2018 р.

В.о. зав.кафедри
доц., к.е.н. Починок Н. В.
Прізвище, ініціали (підпис)

Виконала:
студентка гр. ОПДм-21
Трибух В. Д.

_____
(підпис)

Науковий керівник
к.е.н. Мельничук І. В.

_____
(підпис)

Тернопіль – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЯК ОБ'ЄКТА ОБЛІКУ Й АНАЛІЗУ.....	6
1.1. Економічна суть дебіторської заборгованості та механізми управління її потоками.....	6
1.3. Класифікація дебіторської заборгованості як об'єкта обліку і аналізу	12
1.2. Нормативно-правове регулювання дебіторської заборгованості.....	18
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ.....	29
2.1. Методика і організація обліку поточної дебіторської заборгованості.....	29
2.2. Облік довгострокової дебіторської заборгованості та порядок її списання.....	37
2.3. Відображення інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності.....	45
Висновки до розділу 2	55
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ.....	58
3.1. Мета, завдання та джерела інформації аналізу дебіторської заборгованості.....	58
3.2. Методика проведення аналізу дебіторської заборгованості.....	70
3.3. Шляхи підвищення управління дебіторською заборгованістю та підвищення фінансового стану підприємства.....	78
Висновки до розділу 3	87
ВИСНОВКИ	89
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	96
ДОДАТКИ	104

ВСТУП

Актуальність теми. Зосередження уваги вчених-економістів, практиків та з боку державного регулювання на питаннях розрахунків з дебіторами пов'язана з тим, що така заборгованість охоплює багато учасників господарської діяльності і за своєю суттю є акумульованими грошима в розрахунках, які з вини дебіторів не можливо залучити в виробничо-господарський процес на даний момент. Тобто, дебіторська заборгованість – це важлива частина оборотних активів, яка має прямий вплив на позицію наявних коштів і платежів. Тому дуже важливо встановити нормальні відносини з покупцями та замовниками, особливо в сучасних умовах. Ринкові умови ведення підприємницької діяльності вимагає швидкого реагування на комерційні зміни в процесі складання договірних відносин з тим, що за сучасних умов при існуванні конкуренції, підприємство змушене погоджуватись на відстрочку платежів, у результаті чого з'являється дебіторська заборгованість. У зв'язку з цим виникає необхідність обліково-аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю, встановлення основних факторів її збільшення та резервів її погашення тощо.

Дебіторська заборгованість є неодмінною частиною діяльності, адже за наявності об'єктивних чи суб'єктивних причин інколи покупцям не вдається розрахуватися до завершення звітного періоду. Тому питання врегулювання суб'єктами господарювання дебіторської заборгованості є однією з основних тем бухгалтерського обліку і для багатьох вчених-економістів є об'єктом їхнього наукового дослідження. Крім цього, з точки зору податкового обліку дана ділянка обліку має свої особливості, що вимагає від нас ще детальнішого вивчення даного питання. Таким чином, над даною ділянкою обліку працювали такі відомі вчені-економісти як Ф. Ф.Бутинець, С. Ф. Голов, Л. Л. Горецька, А. М. Должанський, З. В. Задорожний, С. Ф. Костюченко, Я. Д. Крупка, М. С. Пушкар, Н. В. Чабанова та ін. Подальшого

дослідження потребують вартісне вираження дебіторської заборгованості в умовах інфляційної економіки, правильне відображення їх в податковій та фінансовій звітності тощо. Всі вище перераховані причини і обумовлюють актуальність вибраної теми та її наукових характер.

Мета дослідження полягає у визначенні економічних категорії «дебіторська заборгованість», її класифікаційних груп і складових відповідно до нормативної, інструктивної та наукової літератури, проведення науково-практичних досліджень методики та організації обліку і аналізу необоротних матеріальних активів з метою їх узагальнення і вдосконалення.

Виходячи з цього сформульовано такі **завдання** дослідження:

- розкрити економічний зміст дебіторської заборгованості та визначення її класифікаційних ознак;
- внести пропозиції щодо вдосконалення визнання та оцінки дебіторської заборгованості;
- дати рекомендації щодо покращення методики обліку поточної дебіторської заборгованості та резервів її покриття;
- дати пропозиції щодо покращення методики й організації обліку довгострокової дебіторської заборгованості та порядку її списання;
- дослідити і вдосконалити порядок відображення дебіторської заборгованості та джерел її покриття в фінансовій звітності;
- узагальнити методику проведення аналізу дебіторської заборгованості та виявлення шляхів підвищення управління розрахунками з дебіторами та фінансового стану підприємства.

Об'єктом дослідження є система обліку і аналізу дебіторської заборгованості підприємств України, і зокрема ТОВ «Тернопільбуд».

Предметом дослідження виступає фінансово-господарська діяльність підприємств з наявною заборгованістю в розрахунках з дебіторами.

Методи дослідження. За методологічну основу роботи було взято діалектичний підхід до вивчення і розкриття сучасного стану обліку та аналізу дебіторської заборгованості. Застосовувались методи наукової

абстракції, індукції та дедукції, аналізу й синтезу, групування і порівняння, вибіркового обстеження. Для обробки даних було використано такі методичні прийоми як документальна перевірка, узагальнення, огляд, індексний метод, метод рядів динаміки, коефіцієнтний аналіз.

Наукова новизна відповідно до мети і завдань полягає в розроблених пропозиціях, спрямованих на вдосконалення обліку та аналізу поточної і довгострокової дебіторської заборгованості на підприємствах, а саме покращено розуміння поняття та складу поточної і довгострокової дебіторської заборгованості, запропоновано внести зміни на рахунках третього (субрахунках) та четвертого порядку для підвищення аналітичного управління, зроблено відповідні рекомендації для покращення відображення цих активів в фінансовій звітності.

Практична значущість отриманих результатів полягає в розробці основних напрямів і конкретних рекомендацій з удосконалення економічного змісту дебіторської заборгованості, її оцінки та визнання на дату виникнення, списання, а також на дату балансу, розробці рекомендацій щодо покращення методики обліку поточної і довгострокової дебіторської заборгованості, поліпшення обліку списання та джерел покриття дебіторської заборгованості, відображення даного виду заборгованості в фінансовій звітності, управління її величиною та пошук резервів за допомогою аналітичних розрахунків, що можуть бути використанні в діяльності ТОВ «Тернопільбуд» та в інших підприємствах України.

Інформація про апробацію результатів роботи та публікації. За результатами дослідження підготовлено й опубліковано публікацію в Збірнику тез кафедри обліку і оподаткування підприємницької діяльності.

Обсяг та структура роботи. Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, переліку використаних джерел, додатків.

Повний обсяг роботи становить 104 сторінки комп'ютерного тексту, у тому числі 11 таблиць, 10 рисунків, список літератури з 78 найменувань, 3 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТА ОБЛІКУ Й АНАЛІЗУ

1.1. Економічна суть дебіторської заборгованості та її класифікація

В сучасних умовах господарювання характерним майже для усіх підприємств є дефіцит грошових засобів і неплатоспроможність великої кількості суб'єктів вітчизняної економіки. Тому проблема управління зобов'язаннями, в тому числі і дебіторською заборгованістю, є на сьогодні актуальною, і потребує конкретних шляхів вирішення.

Для нормальної виробничо-господарської діяльності будь-якого підприємства є встановлення ним господарських відносин з покупцями та замовниками, постачальниками та підрядниками. Саме ці відносини забезпечують нормальне функціонування підприємства: безперервне постачання виробництва, ритмічність відвантаження (реалізації) продукції покупцям з негайною оплатою. Однак, вимоги конкуренції змушують погоджуватися на відстрочку платежів, у результаті чого з'являється дебіторська заборгованість.

Питання обліку розрахунків з дебіторами розглядали багато вчених. Вагомий внесок зробили Бутинець Ф.Ф., Голов С.Ф., Горецька Л.Л., Должанський А.М., Костюченко С.Ф., Задорожний З.В., Крупка Я.Д., Пушкар М.С., Чабанова Н.В., Чижевські Л.В., Ткаченко Н. та ін. Разом з тим, аналіз літературних джерел показав, що існує велике розмаїття поглядів науковців на проблему визначення дебіторської заборгованості. Багато авторів ті самі поняття трактують по-різному.

Виникнення заборгованості пов'язане з тим, що одночасне виконання обома сторонами зустрічних зобов'язань за договором відбувається вкрай рідко. Як правило, спочатку свої зобов'язання виконує одна зі сторін, внаслідок чого у неї виникає право вимоги компенсації за заборгованістю,

яка виникла у формі, обумовленій договором, а в іншій сторони – обов'язок оплатити (погасити) цю заборгованість. Тобто у бухгалтерському обліку у першій сторони у складі господарських засобів виникає актив у вигляді заборгованості дебітора (до одержання), яка називається дебіторською, а в іншій сторони виникає зобов'язання перед кредиторами погасити заборгованість, яка називається кредиторською.

Дебіторська заборгованість – це важлива частина оборотних активів, називана також рахунками дебіторів, і має прямий вплив на позицію наявних коштів і платежів (див. рис.1.1).

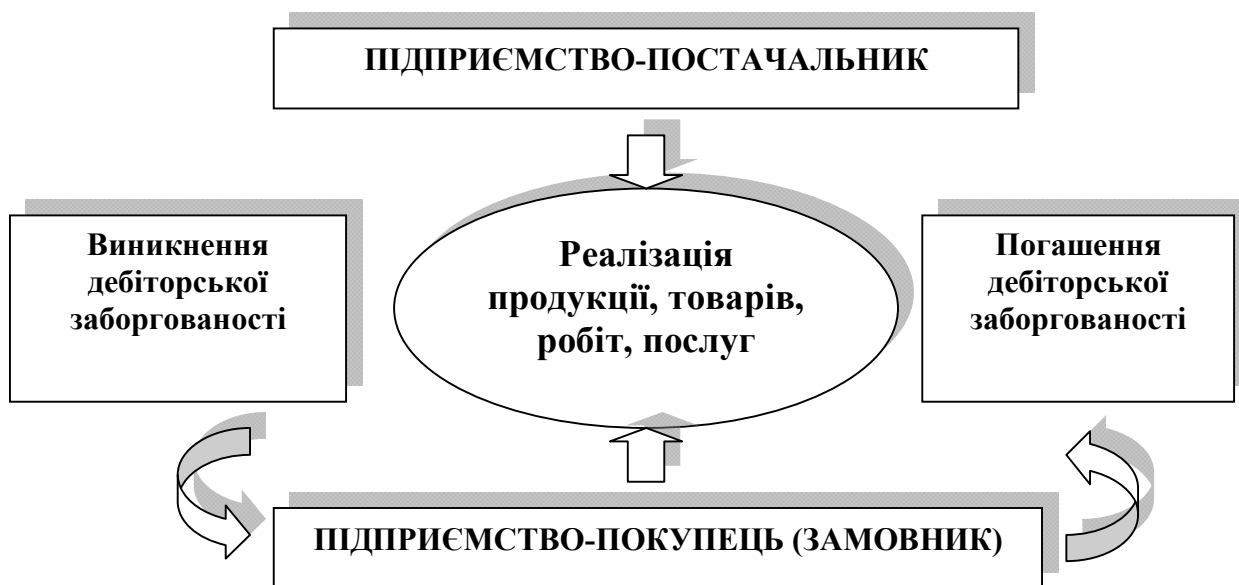

Рисунок 1.1. Виникнення дебіторської заборгованості.

Величина дебіторської заборгованості визначається багатьма факторами. Їх можна поділити на внутрішні і зовнішні.

Зовнішніми факторами є:

- ✓ стан економіки в країні – спад виробництва збільшує розміри дебіторської заборгованості;
- ✓ стан розрахунків в країні – криза неплатежів призводить до зростання дебіторської заборгованості;
- ✓ ефективність грошово-кредитної політики НБУ – обмеження емісії викликає нестачу готівки і ускладнює розрахунки;
- ✓ рівень інфляції – при високій інфляції дебітори не поспішають

позбавитись боргів: чим пізніше строк сплати боргу, тим менше його сума;

- ✓ вид продукції – якщо це сезонна продукція, дебіторська заборгованість зростає;

- ✓ ємність ринку і ступінь його насиченості – якщо ринок малий і насичений даним видом продукції, виникають труднощі з реалізацією.

Внутрішні фактори:

- ✓ кредитна політика підприємства – неправильне встановлення строків і умов надання кредитів, а також критеріїв кредитоздатності і платоспроможності клієнтів, не надання знижок при достроковій оплаті ними рахунків, невраховані ризики можуть призвести до різкого зростання дебіторської заборгованості;

- ✓ види розрахунків – використання розрахунків, які гарантують платіж, скорочують розміри дебіторської заборгованості;

- ✓ стан контролю за дебіторською заборгованістю;

- ✓ професіоналізм менеджера, який займається управлінням дебіторською заборгованістю підприємства;

- ✓ інші фактори. [10, с. 203].

Управління дебіторською заборгованістю є одним з найважливіших і водночас складних елементів управління оборотними активами. Порухнення нормального циклічного процесу її утворення та погашення може бути не тільки причиною виникнення проблем для підприємства (зниження рентабельності активів, втрата їхньої ліквідності), а і спричинити розвиток глобальної кризи неплатежів в економіці країни.

Проблема ліквідності (здатність активу конвертуватися в грошові кошти без значної втрати в ціні) дебіторської заборгованості – стає ключовою проблемою майже кожного підприємства. Вона, у свою чергу, поділяється на кілька проблем: оптимальний обсяг, оборотність, якість дебіторської заборгованості.

Управління дебіторською заборгованістю може бути ототожнене з будь-яким іншим видом управління як процес реалізації специфічних

управлінських функцій: планування, організації, мотивації і контролю.

I. Планування – це попередні фінансові рішення. Щоб воно було ефективним, необхідно: визначити довгострокову мету організації, сформулювати стратегію організації, визначити послідовність дій, вибрати раціональні процедури дій.

II. Організація управління означає координацію дій по такій послідовності: вся область дій повинна бути згрупована по обраних функціях; особам, що відповідальні за свою діяльність, повинні бути надані адекватні права.

III. Під мотивацією мається на увазі сукупність психологічних моментів, якими визначається поведження людини в цілому.

IV. Дії по контролі – це: підготовка стандартів дій, порівняння фактичних результатів зі стандартними.

Таким чином, управління дебіторською заборгованістю являє собою частину загального управління оборотними активами і маркетинговою політикою підприємства, спрямованої на розширення обсягу реалізації продукції і цієї заборгованості, що полягає в оптимізації загального розміру, забезпеченні своєчасної її інкасації.

Рішення цих проблем вимагає кваліфікованого управління дебіторською заборгованістю, що є одним з видів зміцнення фінансового становища підприємства. Досвід реформування підприємств показує, що заходи для повернення дебіторської заборгованості входять у групу найбільш діючих мір підвищення ефективності за рахунок внутрішніх резервів підприємства і можуть швидко принести позитивний результат. Повернення заборгованості в стислий термін – реальна можливість поповнення дефіцитних оборотних коштів.

В основі кваліфікованого управління дебіторською заборгованістю фірми лежить прийняття фінансових рішень за наступними фундаментальними питаннями:

— облік дебіторської заборгованості на кожну звітну дату;

- діагностичний аналіз стану і причин, у силу яких у підприємства склалося негативне положення з ліквідністю дебіторської заборгованості;
- розробка адекватної політики і впровадження в практику підприємства сучасних методів управління дебіторською заборгованістю;
- контроль за поточним станом дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість виникає завдяки недостатньої швидкості сукупного платіжного обороту. Особливість дебіторської заборгованості полягає в тому, що її можна розглядати:

- в позитивному аспекті, як фінансовий інструмент, що полегшує процеси кредитування та грошових взаєморозрахунків;
- в негативному аспекті, як умову виникнення ризиків, які можуть призвести не тільки до зменшення обігового капіталу, а й до більш негативних наслідків [2, с. 105].

З метою забезпечення корисною інформацією процесу прийняття управлінських рішень повинна розроблятися і впроваджуватися політика управління дебіторською заборгованістю.

В сучасній практиці, найбільш вагомою часткою дебіторської заборгованості є заборгованість покупців за відвантаженою продукцією.

Структура, види і обсяги грошових потоків, а також джерела їх надходження, в значній мірі залежать і від менталітету бухгалтера, а також від його взаєморозуміння з реалізатором підготовленого рішення, (якщо цим реалізатором не буде він сам). До переліку принципів реалізації управлінських рішень треба додати комунікабельність.

Імовірність неповернення дебіторського боргу є терміновим ризиком. Надія на те, що дебіторська заборгованість трансформується в актив, або буде визнана активом, залежить від часу, за який цей спосіб надання кредиту переходить від пролонгованого до сумнівного або безнадійного. Це має дуже значний вплив на запланований прибуток підприємства та на вартість наданого кредиту. Прибуток не ототожнюється з грошима, між ними є велика

різниця. Наприклад, одні й ті самі грошові потоки на двох різних підприємствах, будуть зумовлювати різні показники прибутку. Тобто, грошові потоки можуть бути однакові, а фінансові показники різними. Це вже буде залежати від того, на що акцентує увагу керівництво підприємства - прагнення до збільшення прибутку, наприклад, може призвести до «закостенілості» грошових потоків, їх нерухомості, або втрати «прибутком» функції капіталу. Якщо, прагнення керівництва зосереджено на збільшенні (пожвавленні) грошових потоків, то це, можливо, посилить ділову активність, і стане причиною подальшого зростання. Рентабельність (прибутковість) – є одним з найважливіших показників ефективного функціонування підприємства. Але нестача грошових або прирівняних до них коштів (згідно з діючими правилами оподаткування), може бути притаманним рентабельному підприємству. Тому поняття ефективності повинно ураховувати достатність грошових еквівалентів, здатних перетворюватись у засіб платежу [13].

Отже, невирішеною проблемою вважається кількісна оцінка результатів спостереження за характером і обсягом грошових потоків, які обумовлені дебіторською заборгованістю, а також імовірність повернення дебіторського боргу, або ризиків, що пов'язані з її виникненням. До невирішених питань також можна віднести кількісну оцінку здатності дебіторської заборгованості виконувати функцію платіжного інструменту.

1.2. Класифікація дебіторської заборгованості як об'єкта обліку і аналізу

З метою складання фінансової звітності дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками:

- 1.Зв'язком з нормальним операційним циклом¹;
- 2.Терміном погашення;
- 3.Об'єктами, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів;
- 4.Своєчасністю оплати боржником дебіторської заборгованості.

За першими двома ознаками виділяють довгострокову та поточну дебіторську заборгованість (рис. 1.2).

Довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців з дати балансу. До цього виду дебіторської заборгованості відносять суми заборгованості, що утворені через інвестиційну, фінансову діяльність підприємства, а також внаслідок надзвичайних подій. При цьому заборгованість має відповідати умові – строк погашення заборгованості складає більше дванадцяти місяців.

Визначення нормального операційного циклу в стандартах немає. Однак використовуючи визначення операційного циклу, можна зробити висновок, що це операційний цикл в звичайних умовах діяльності. Зазвичай, операційний цикл не перевищує 12 місяців, але за деякими видами діяльності він може тривати більше року. Не дивлячись на це, заборгованість, що виникла в ході такого операційного циклу, визнається не довгостроковою, а поточною. Відповідно, довгострокова заборгованість – це в основному заборгованість не пов'язана з операційною діяльністю і буде погашена після 12 місяців з дати балансу [12, с. 132].

---

¹ Нормальний операційний цикл – проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отримання коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг

Рисунок 1.2. Класифікація дебіторської заборгованості.

Якщо такі випадки мають місце, необхідно, щоб підприємство розкривало для кожного активу, що поєднує суми, очікувані до отримання як до, так і після 12 місяців від дати балансу, суму, що підлягає одержанню після 12 місяців від дати балансу.

Отже, оскільки віднесення заборгованості до поточної чи довгострокової прив'язано до дати балансу, то на вказану дату потрібно переглянути довгострокову заборгованість по окремих дебіторах і по строках її погашення. Якщо виявиться, що до строку погашення заборгованості залишилось менше 12 місяців, колишню довгострокову заборгованість необхідно відобразити на дату балансу як поточну [12, с. 133].

Довгострокова дебіторська заборгованість у фінансовій звітності, а саме Балансі (Звіті про фінансовий стан), представлена:

- ◆ заборгованістю за майно, що передано у фінансову оренду;
- ◆ заборгованістю, забезпеченою довгостроковими векселями;
- ◆ іншою довгостроковою заборгованістю.

Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу. Поточною дебіторською заборгованістю вважається також сума дебіторської заборгованості, яка продовжується більш як один рік, але очікується, що вона буде погашена в ході нормального операційного циклу підприємства.

Поточна дебіторська заборгованість у свою чергу класифікується за трьома напрямками (рис. 1.3).

У більшості випадків можна визначити два головних види поточної дебіторської заборгованості: товарну і нетоварну (неопераційну), що відображається на різних рахунках бухгалтерського обліку.

Дебіторську заборгованість, пов'язану з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг, поділяють на:

- дебіторську заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги;
- векселі, одержані в забезпечення дебіторської заборгованості за

продукцію, товари, роботи, послуги.

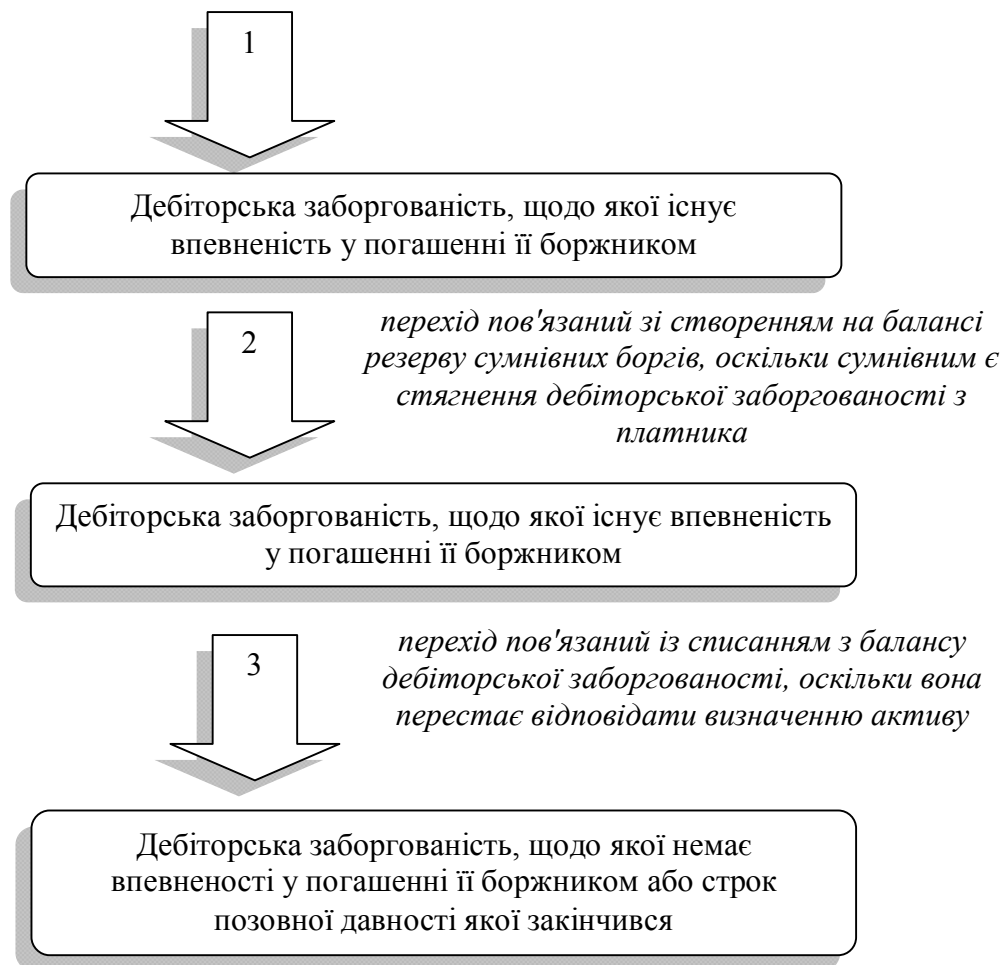

Рисунок 1.3. Класифікація поточної дебіторської заборгованості.

Дебіторську заборгованість, не пов'язану з реалізацією продукції, робіт, послуг, складають:

- ✓ дебіторська заборгованість за виданими авансами;
- ✓ дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом;
- ✓ дебіторська заборгованість з нарахованих доходів;
- ✓ дебіторська заборгованість із внутрішніх розрахунків.

Залежно від своєчасності оплати дебіторську заборгованість поділяють на:

- 1) дебіторську заборгованість, термін оплати якої не настав (нормальна);
- 2) дебіторську заборгованість, не оплачену в термін (прострочена);
- 3) дебіторську заборгованість, за якою минув строк позовної давності (безнадійна). [21, с. 256]

Класифікація дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах за продукцію, товари, роботи, послуги здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. Коефіцієнт сумнівності встановлюється підприємством, виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги за попередні звітні періоди. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості. Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутоків поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи та коефіцієнта сумнівності відповідної групи.

Щодо класифікації дебіторської заборгованості у зарубіжних країнах, то тут існують лише загальні правила, які носять рекомендаційний, а не директивний характер.

За очікуваними термінами погашення, які встановлюються в договорах, у всіх країнах заборгованість поділяється на поточну дебіторську заборгованість, тобто заборгованість, яка повинна бути погашена протягом одного року чи операційного циклу (залежно від того, який період довше), і непоточну (довгострокову) заборгованість, яку в окремих країнах (наприклад, країнах ОАЕ) поділяють на середньострокову та довгострокову. Міжнародні стандарти, як стверджує Ф.Ф. Бутинець, передбачають лише одне обмеження – «протягом одного року» [4, с. 367].

Однак в міжнародній практиці існують загальні правила класифікації дебіторської заборгованості в балансі. Так, в США щодо дебіторської заборгованості підприємств слід дотримуватись наступних правил:

- виділення різних типів дебіторської заборгованості, яка належить підприємству, якщо це суттєво;
- забезпечення правильного розміщення оціночних (коригувальних) статей поряд з відповідними статтями дебіторської заборгованості;

- представлення в розділі «Оборотні активи» Балансу лише тієї дебіторської заборгованості, яка буде погашена протягом одного року чи операційного циклу (залежно від того, що довше);
- розкриття інформації про будь-які непередбачені збитки, пов'язані з існуванням дебіторської заборгованості;
- розкриття будь-якої дебіторської заборгованості, право на яку передано чи віддано під заставу як забезпечення;
- розкриття всіх значних концентрацій ризику, пов'язаних з дебіторською заборгованістю (якщо дебіторська заборгованість має загальні характеристики, що можуть вплинути на її погашення, наприклад, підприємство має дебіторську заборгованість компанії однієї галузі чи одного регіону) [22, с. 57].

Крім дебіторської заборгованості покупців в Балансі, відображається інша заборгованість. Так, в естонському Балансі відображається також:

- дебіторська заборгованість дочірніх та материнських підприємств;
- дебіторська заборгованість пов'язаних підприємств;
- розрахунки з акціонерами;
- інша короткострокова дебіторська заборгованість.

Отже, при визначенні та класифікації дебіторської заборгованості в зарубіжній та українській практиці не існує явних розбіжностей. Як в обліку зарубіжних країн, так і у вітчизняному обліку, під дебіторською заборгованістю компанії розуміють зобов'язання покупців чи інших контрагентів бізнесу перед компанією, а дебіторами є як юридичні так і фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

1.3. Нормативно-правове регулювання дебіторської заборгованості

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку та розкриття у фінансовій звітності інформації про дебіторську заборгованість визначає П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», нормами якого керуються підприємства, організації та інші юридичні особи не залежно від форм власності при формуванні та узагальненні у бухгалтерському обліку та звітності інформації про дебіторську заборгованість. Слід зазначити, що норми П(С)БО 10 не поширюються на бюджетні установи.

Норми цього Положення застосовуються з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації щодо дебіторської заборгованості, встановлених іншими П(С)БО.

У відповідності із цим стандартом, під дебіторською заборгованістю розуміють - суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Під дебіторами слід розуміти юридичних та фізичних осіб, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

У П(С)БО 10 вказано, що дебіторська заборгованість може відноситися до активу, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю.

Як зазначає Ф.Ф. Бутинець, в системі МСБО визнання, класифікація та оцінка дебіторської заборгованості прямо не визначені [10, с. 366]. В деяких міжнародних стандартах представлені лише загальні рекомендації по розкриттю відповідної інформації у фінансових звітах.

Критерії визнання дебіторської заборгованості активом подано на рис. 1.4.

Рисунок 1.4. Критерії визнання активом дебіторської заборгованості.

В системі Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку визнання, класифікація та оцінка дебіторської заборгованості прямо не визначені. В деяких Міжнародних стандартах представлені лише загальні рекомендації по розкриттю відповідної інформації у фінансових звітах.

Проблема визнання дебіторської заборгованості у зарубіжних країнах пов'язана із застосуванням гнучкої системи численних знижок.

Знижки, що надаються покупцю, поділяються на дві великі групи:

- 1) торгові знижки – це відсоткові знижки від базової ціни;
- 2) знижки за оплату в строк – це знижки залежно від строку оплати.

Саме останній вид знижок за оплату в строк і створює проблему визнання дебіторської заборгованості. В зарубіжній практиці (переважно системи ЗПБО США) існують два методи відображення таких знижок в бухгалтерському обліку:

I. Валовий метод, який найбільш широко використовується на практиці. Суть його полягає в наступному: суми продажу та дебіторська заборгованість записуються на загальну (валову), без знижки, суму встановленого рахунку. Знижки відображаються лише тоді, коли здійснюється оплата, протягом періоду дії знижки. Для їх запису існує контррахунок до рахунку продаж, який в кінці року відображається в Звіті про прибутки та збитки як коригувальна стаття (вираховується) до загальної величини виручки від продажу. Іншою коригувальною статтею є рахунок «Повернення товарів та знижки», який також дає дебетове сальдо та відображає інформацію про суму повернених товарів або інших наданих знижок.

II. Чистий метод. Суть даного методу полягає в тому, що знижка, не отримана покупцем, трактується як «штраф», який він повинен сплатити за придбання товару в кредит, а не за готівковий розрахунок, пізніше дії знижки. [10, с. 366].

Момент виникнення дебіторської заборгованості за продукції, товари, послуги описується у П(С)БО 15 «Дохід». Згідно з цим стандартом цей вид дебіторської заборгованості є активом, якщо виконуються такі умови:

- ✓ покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);
- ✓ підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);
- ✓ сума доходу (виручки) може бути достовірно визначена;
- ✓ є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Відповідно до НП(С)БО 1 зобов'язання – це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду.

Доходи від продажу визнаються отриманими в момент продажу, незалежно від дати оплати. За тією ж сумою доходів відображається періна (історична) дебіторська заборгованість. Проте, слід врахувати, що не всі доходи наберуть форму активів, тобто не всі заборгованості перед підприємством будуть погашені. У зв'язку з цим коли у підприємства виникає безнадійна заборгованість вона має бути вирахована зі складу доходу. Одним із способів зменшення доходу є віднесення на витрати суми безнадійної заборгованості.

Безнадійна дебіторська заборгованість – це така поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість у її неповерненні боржником або позовний строк якої минув.

Відповідно до Податкового кодексу України безнадійною є заборгованість, яка відповідає будь-якій з наведених нижче ознак:

- заборгованість за зобов'язаннями, за якою минув строк позовної давності;
- заборгованість, яка виявилася непогашеною внаслідок недостатності майна фізичної чи юридичної особи, оголошеної банкрутом у встановленому законодавством порядку, або юридичної особи, що ліквідується;
- заборгованість, яка виявилася непогашеною внаслідок недостатності коштів, одержаних від продажу на відкритих аукціонах (публічних

- торгах) майна позичальника, переданого у заставу як забезпечення зазначеної заборгованості, за умови, що інші юридичні дії кредитора щодо примусового стягнення іншого майна позичальника не призвели до повного покриття заборгованості;
- заборгованість, стягнення якої стало неможливим в результаті дії обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажору), підтверджених у порядку, передбаченому законодавством;
  - прострочена заборгованість померлих фізичних осіб, а також визнаних у судовому порядку безвісти відсутніми, померлими або неіснуючими, а також прострочена заборгованість фізичних осіб, засуджених до позбавлення волі [50].

Під заборгованістю за зобов'язаннями, за якими минув строк позовної давності, слід розуміти заборгованість, з дати виникнення якої минуло три роки. Статтею 256 Цивільного кодексу України встановлено, що позовна давність – це строк, у межах якого особа може звернутись до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. Статтею 257 визначено строк для захисту права за позовом особи (позовна давність), який становить три роки [74].

Відповідно до П(С)БО 10 за поточною дебіторською заборгованістю за продукцію, товари, роботи, послуги передбачено створювати резерв сумнівних боргів як частину загальної суми такої заборгованості, щодо якої існує невпевненість у її погашенні боржниками. Створюючи резерв сумнівних боргів бухгалтер дотримується принципу обачності, згідно з яким потрібно запобігати завищенню оцінки активів і доходів підприємства.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю, тобто за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» передбачено три способи обчислення резерву сумнівних боргів:

- 1) виходячи з платоспроможності окремих дебіторів;

- 2) на основі класифікації дебіторської заборгованості;
- 3) виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати.

При визначенні своєї облікової політики підприємство самостійно визначає спосіб оцінки резерву сумнівних боргів. Незалежно від способу величина резерву сумнівних боргів визначається як добуток суми дебіторської заборгованості за продукцію на коефіцієнт сумнівності. Різниця у способах полягає лише у тому, які суми дебіторської заборгованості беруть участь у розрахунку і як визначаються коефіцієнти сумнівності.

Коефіцієнт сумнівності показує частку дебіторської заборгованості за продукцію щодо повернення якої у підприємства є сумніви. Як правило, значення коефіцієнта сумнівності зростає зі збільшенням періоду прострочення платежу. Коефіцієнт сумнівності може застосовуватися і до дебіторської заборгованості, час оплати якої ще не настав, коли є на це підстави.

Перший метод створення резерву - визначення коефіцієнта сумнівності на основі платоспроможності окремих дебіторів.

Міжнародний досвід передбачає створення резерву на основі суми реалізації продукції. Коефіцієнт сумнівності заборгованості визначається на основі аналізу даних суми реалізації та безнадійних боргів по конкретному підприємству, виходячи з даних попередніх періодів.

Вітчизняний досвід. Позитивною рисою вітчизняного методу є те, що він узгоджується із податковим обліком. Згідно з ним резерв сумнівних боргів можливо створити, коли:

- заборгованість не забезпечена гарантіями (векселями, заставами, угодами страхування);
- заборгованість не оплачується більше 30 днів з дати, яка обумовлена в угоді;
- підприємство подало заяву в суд про стягнення такої заборгованості.

Висновки про створення резерву сумнівних боргів робляться на підставі результатів інвентаризації дебіторської заборгованості, яка була проведена відповідними спеціалістами.

Висновки повинні містити:

- 1) дату і причини виникнення заборгованості;
- 2) термін її погашення за умовами договору;
- 3) підтвердження відсутності гарантій погашення заборгованості;
- 4) дату подання позовної заяви в суд про стягнення заборгованості з дебітора;
- 5) номер і дата платіжного доручення про перерахування мита.

Другий метод створення резерву – визначення коефіцієнта сумнівності на основі класифікації дебіторської заборгованості за періодами її виникнення.

У П(С)БО 10 вказано, що підприємство для спостереження за дебіторською заборгованістю може обирати такий період часу, який вважатиме за потрібний. Групування дебіторської заборгованості за термінами її непогашення проводиться на розсуд бухгалтера.

Було б зручно групувати заборгованість за періодом до трьох років (юридично встановлений термін позовної давності по майнових суперечках). У першому кварталі цього періоду заборгованість слід групувати за місяцями.

Коефіцієнт сумнівності заборгованості встановлюється виходячи з частки безнадійної дебіторської заборгованості у загальній сумі дебіторської заборгованості протягом визначеного відрізка часу. При цьому до уваги береться досвід попередніх років.

Приклад застосування третього методу створення резерву сумнівних боргів наведено в додатку 3 до П(С)БО 10.

Порівнюючи вищенаведені методи, можна вказати на їхні позитивні та негативні сторони. Перевага методу створення резерву виходячи з платоспроможності окремих дебіторів полягає у тому, що його розрахунок,

як правило, має високий відсоток ймовірності, бо до уваги береться фінансовий стан кожного підприємства, яке має дебіторську заборгованість. Недоліками можна вважати трудомісткість розрахунку резерву за цим методом (потрібно вникати у кожну прострочену дебіторську заборгованість по конкретному дебітору).

Дебіторська заборгованість як складова елементу фінансової звітності активу має визначатися і відображатися у фінансовій звітності підприємства.

Методи оцінки дебіторської заборгованості повинні забезпечити дотримання викладеного у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» одного з основних принципів підготовки фінансової звітності – принципу обачності, згідно з яким сума оцінки активів і доходів підприємства не повинна бути завищена.

Стандартом 10 визначені методи оцінки дебіторської заборгованості на етапах зарахування її на баланс підприємства, при відображенні у фінансовій звітності на дату балансу і при списанні з балансу як безнадійної.

Спочатку дебіторська заборгованість приймається на баланс за історичною (фактичною) собівартістю, яка являє собою вартість переданих дебітору активів – товарів, нематеріальних активів, виконаних робіт, наданих послуг, сум переданих грошових коштів, нарахованих до одержання відсотків та ін.

П(С)БО 10 встановлено особливий порядок оцінки дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги. Особливість цього виду дебіторської заборгованості полягає в тому, що вона зараховується на баланс підприємства одночасно з визнанням доходу. Оцінюється така дебіторська заборгованість за первісною вартістю реалізованої продукції, товарів, робіт, послуг.

Сума доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, яка виникає в результаті операції, визнається угодою між підприємством і покупцем. Ця сума вимірюється за справедливою вартістю компенсації, яку було отримано або яка підлягає отриманню.

Слід зазначити, що відповідно до П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» справедлива вартість визначається як сума, за якою можна обміняти актив або погасити заборгованість в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Поточна дебіторська заборгованість не пов'язана з реалізацією продукції (товарів), відображається також за первісною вартістю.

Дебіторська заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантаженою продукцією (товари), виконані роботи та надані послуги може бути забезпечена вексями одержаними.

Звертаємо увагу на те, що у випадку оформлення частини заборгованості покупця векселем ця сума виключається з категорії дебіторської заборгованості за продукцію і переходить до категорії «Короткострокові векселі одержані». Після цього правила бухгалтерського обліку, встановлені для дебіторської заборгованості за продукцію, на цю суму вже не поширюються – облік ведеться за загальними правилами.

Слід зазначити, що завищення оцінки дебіторської заборгованості супроводжується завищенням доходів, які відображаються у звітності, що може вплинути на достовірність фінансової звітності.

Отже, питання визнання й оцінки дебіторської заборгованості чітко регулюються з боку держави, хоча є можливість обрання методу створення резерву, яка великою мірою залежить від ступеня визначеності її погашення.

Висновки до розділу 1

1. Дослідження наукової літератури та опрацювання нормативних документів, дав змогу визначити економічну суть дебіторської заборгованості як об'єкта обліку, а саме: дебіторська заборгованість – це частина активів, які пов'язані із зобов'язанням сплатити підприємству кошти або інші матеріальні блага внаслідок зустрічних договірних зобов'язань. Дане визначення розкриває економічний зміст дебіторської заборгованості з облікової сторони (актив) та відображає реальні причини її виникнення (договірні зобов'язання).

2. Удосконалено порядок виділення елементів у загальній структурі довгота короткострокової дебіторської заборгованості повинна мати більш чітке співвідношення, а саме: в межах довгострокової – довгострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; довгострокові векселі одержані; інша довгострокова дебіторська заборгованість, а в короткостроковій: короткострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; короткострокові векселі одержані; інша короткострокова дебіторська заборгованість. Така класифікація дає змогу надає повну інформацію про вид дебіторської заборгованості та її спроможність перетворитись з фінансових зобов'язань у гроші у певний термін і за участі певних сторін. Таким чином має розкриватись інформація щодо дебіторської заборгованості і в звітності.

3. Для потреб управління в внутрішньогосподарському обліку, на аналітичних рахунках і в регістрах доцільно було б виділяти: термінову – час погашення якої настав у даному звітному періоді; відстрочену – заборгованість, яку за певних умов переглянуто або ж оформлено у вигляді векселя; прострочену дебіторську заборгованість – час оплати якої настав у попередньому звітному періоді, а оплата не здійснена. Важливо також прострочену дебіторську заборгованість групувати за періодами на момент складання фінансової звітності (півріччя, рік) та до настання строку позивної давності, а саме: прострочена заборгованість дебіторів строком до 6 місяців; від

6 місяців до 1-ого року; від 1-ого року до 3-ьох років (строку позивної давності). Таке групування простроченої заборгованості дасть можливість визначити її приналежність відповідно до коротко- або довгострокової заборгованості на момент складання балансу, а також слідкувати за її терміном з метою вчасного погашення, або ж списання відповідно до вимог Податкового кодексу України.

4. Аналіз національних П(С)БО та МСФЗ щодо оцінки дебіторської заборгованості показав, що П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» визначає порядок оцінки лише для поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» визначає методи оцінки для фінансових активів, подібно до порядку, який зазначений в МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». Також згідно з МСФЗ не передбачено створення резерву сумнівних боргів. Крім того, у даних положеннях не має інформації щодо оцінки довгострокової дебіторської заборгованості на момент виникнення та на дату балансу. Таким чином, в сфері оцінки дебіторської заборгованості існують певні проблеми щодо оцінки довгострокової дебіторської заборгованості, а також в цих положеннях викладенні різні підходи щодо оцінки на дату балансу поточної дебіторської заборгованості та дебіторської заборгованості, яка є фінансовим інструментом.

5. Порівнюючи методи створення резерву сумнівних боргів, визначено їхні позитивні та негативні сторони. Перевага методу створення резерву виходячи з платоспроможності окремих дебіторів полягає у тому, що його розрахунок, як правило, має високий відсоток ймовірності, бо до уваги береться фінансовий стан кожного підприємства, яке має дебіторську заборгованість. Недоліками можна вважати трудомісткість розрахунку резерву за цим методом (потрібно вникати у кожен прострочену дебіторську заборгованість за конкретним дебітором). Створення резерву на основі класифікації простроченої дебіторської заборгованості за термінами її виникнення вимагає від бухгалтера менших затрат часу. Цей метод є менш точним.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI

2.1. Методика і організація обліку поточної дебіторської заборгованості

Поточна дебіторська заборгованість виникає після того, як готова продукція, товари відвантажені покупцям, або ж виконані роботи і послуги передані замовнику, у зв'язку з чим процес реалізації переходить в сферу розрахунків з покупцями і замовниками.

Форми та порядок розрахунків з покупцями і замовниками визначаються заздалегідь укладеними договорами.

Основні правила укладання, виконання, припинення (розірвання) договірних зобов'язань на сьогодні регулюються двома кодексами: Цивільним кодексом України [74] та Господарським кодексом України [18].

Відповідно до ст. 202 Цивільного кодексу України під договором розуміється правочин, що є дією особи, спрямованою на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Залежно від кількості осіб, законодавство виділяє правочини на: односторонні; дво- чи багатосторонні (договори) [74].

Для засвідчення факту здійснення господарських операцій щодо виникнення та погашення дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах використовуються відповідні первинні документи (табл. 2.1).

Для обліку розрахунків з покупцями і замовниками Планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією по його застосуванню № 291 призначений рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», який має такі субрахунки:

361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;

362 «Розрахунки з іноземними покупцями»;

363 «Розрахунки з учасниками ПФГ»;

364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням» [48].

На рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» ведеться узагальнення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками за відвантажену продукцію, товари, виконані роботи й послуги, крім заборгованості, яка забезпечена векселем, а також узагальнюється інформація про розрахунки з учасниками промислово-фінансової групи та за гарантійним забезпеченням, яке виникає при здійсненні операцій з деривативами.

Таблиця 2.1

Первинні документи

за розрахунками з покупцями і замовниками [73, с. 181]

Розрахунки з вітчизняними покупцями і замовниками	Розрахунки з іноземними покупцями і замовниками
<i>Виникнення дебіторської заборгованості</i>	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Накладна ➤ Рахунок-фактура ➤ Рахунок ➤ Акт здачі-приймання виконаних робіт ➤ Товарно-транспортна накладна ➤ Комерційні документи ➤ Податкова накладна (в частині обліку ПДВ) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Комерційні документи (рахунки-фактури – Invoice) ➤ Транспортні накладні (залізничні, авіа накладна, товарно-транспортна накладна і т.п.) ➤ Валютно-митна декларація ➤ Платіжні документи про перерахування сум податкових та митних платежів ➤ Довідки та рахунки бухгалтерії про наявність курсових різниць
<i>Погашення дебіторської заборгованості</i>	
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Виписка банку ➤ Прибутковий касовий ордер ➤ Векселі 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Виписка банку ➤ Інкасо ➤ Векселі

За дебетом рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відображається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів), яка включає податок на додану вартість, акцизи та інші податки, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню до бюджетів та

позабюджетних фондів та включені у вартість реалізації, за кредитом – сума платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, у касу, та інші види розрахунків. Сальдо рахунку відображає заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (роботи, послуги).

На субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, обумовленій договором.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться за кожним покупцем та замовником за кожним пред'явленим до сплати рахунком.

Для обліку короткострокових векселів використовується рахунок 34 «Короткострокові векселі одержані».

На суму одержаного векселя робляться записи:

Д-т 34 К-т 36, 37 – одержано вексель за виконані роботи з відстроченням оплати;

Д-т 31 К-т 34 – надійшли кошти в оплату векселя.

Для обліку розрахунків векселями використовується журнал-ордер №8 і відомість №7, а при журнальній формі - журнал № 3 і відомість № 3.4.

Для обліку розрахунків з дебіторами передбачено рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами» і відомість № 3.2 .

Згідно з Інструкції про застосування рахунків бухгалтерського обліку № 291 на рахунку 37 ведеться облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, нарахованими доходами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок та за іншими операціями. За дебетом рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» відображається виникнення дебіторської заборгованості, за кредитом - її погашення чи списання [48].

Рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами» передбачає вести облік за субрахунками (рис. 2.1).

На наш погляд, наведений перелік субрахунків не є повний, адже не враховує дебіторську заборгованість за бартерними операціями. Відтак, ми

пропонуємо доповнити рахунок 37 окремим субрахунком 370 «Розрахунки за бартерними операціями». Дана пропозиція виходить з того, що при класифікації дебіторської заборгованості ми погодились з думкою Т. Євлаш [21, с. 257] про те, що такий вид розрахунків потрібно виокремити.

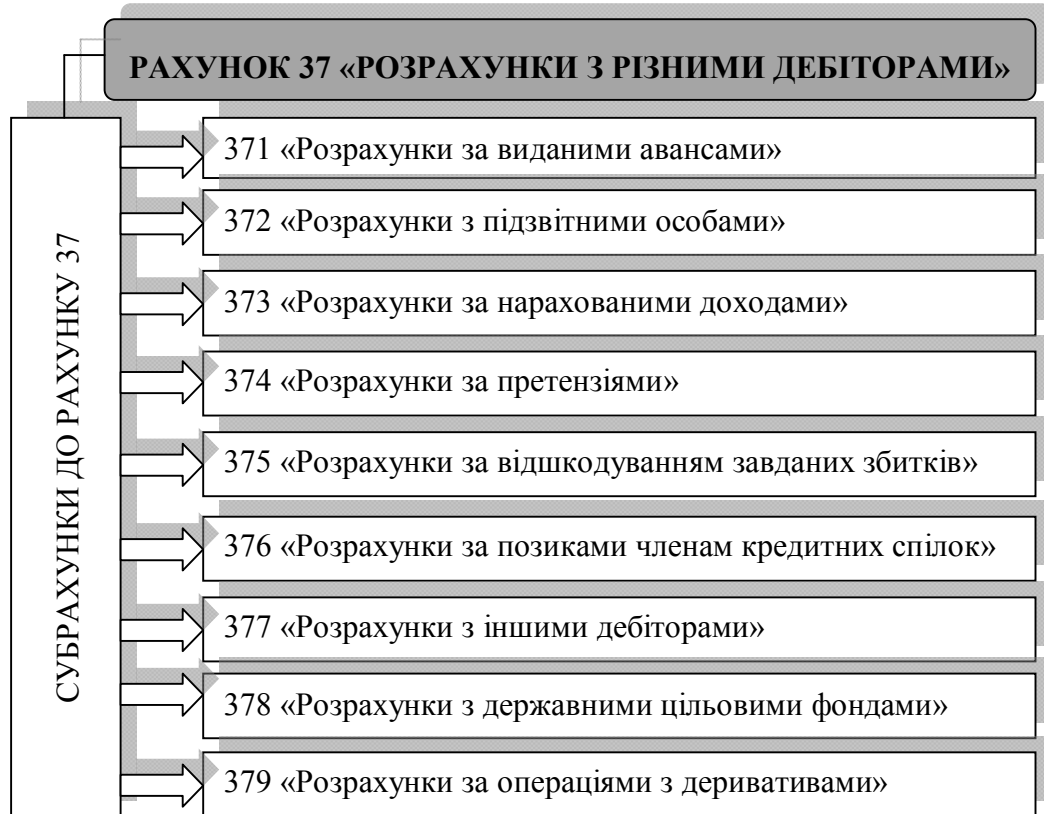

Рисунок 2.1. Синтетичний облік розрахунків з різними дебіторами.

Дебіторська заборгованість за виданими авансами (субрахунок 371) відображає суму авансів, наданих іншим підприємствам в рахунок майбутніх поставок продукції, робіт, послуг. Видача авансів обумовлена тим, що окремі організації не можуть почати виконання робіт до моменту отримання авансу від замовника. Це стосується будівельних, науково-дослідних, юридичних, аудиторських організацій та подібних до них, які вимагають від замовника часткової оплати (авансу), щоб розпочати виконання роботи на перших етапах, а також розрахунків із постачальниками в порядку передоплати за виробничі запаси [73, с. 198].

На субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами» ведеться облік розрахунків з підзвітними особами. Дебіторська заборгованість виникає в момент, коли перед від'їздом у відрядження відрядженого працівника

підприємство забезпечує грошовими коштами (авансом) у розмірах, установлених нормативно-правовими актами про службові відрядження, тобто в межах суми, визначеної на оплату проїзду, наймання житлового приміщення і добових. До закінчення третього банківського дня, наступного за днем, в якому платник податку завершує відрядження або виконання окремої цивільно-правової дії за дорученням та за рахунок особи, що надала кошти під звіт, надається звіт про використання коштів, наданих на відрядження або під звіт (авансовий звіт), за формою, затвердженою наказом ДПА України від 19.09.2003 р. № 440. Витрати у зв'язку з відрядженням, не підтверджені відповідними документами (крім добових витрат), працівникові не відшкодовуються.

Сальдо субрахунку може бути як дебетовим, так і кредитовим. Такі показники відображаються розгорнуто: дебетове сальдо – в складі оборотних активів (дебіторської заборгованості за виданими авансами), кредитове сальдо – в складі зобов'язань балансу підприємства.

На субрахунку 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» ведеться облік нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо, які підлягають отриманню. Підставою (документом) виникнення дебіторської заборгованості та реєстрації на субрахунку 373 операцій за нарахованими доходами є Бухгалтерська довідка, витяг з протоколу загальних зборів засновників, договір оренди тощо.

Нараховані відсотки, дивіденди (крім тих, які нараховуються за методом участі в капіталі) відображаються записом Дт 373 Кт 73.

У результаті здійснення виробничо-господарської діяльності між суб'єктами господарювання можуть виникати майнові суперечки в результаті пред'явлення однією із сторін іншій претензій у вигляді штрафів, неустойок, пені, а також відшкодувань сум на поточний або інші рахунки в банках, які були помилково списані або зараховані. Облік розрахунків за претензіями, які пред'явлені постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим

організаціям, а також за пред'явленими їм та визнаними штрафами, пенєю, неустойками ведеться у субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями».

Окремою частиною поточної дебіторської заборгованості є заборгованість за відшкодуванням завданих збитків. Облік розрахунків за відшкодуванням підприємству завданих збитків у результаті нестач і втрат від псування цінностей, нестач та розкрадання грошових коштів, якщо винуватця виявлено, ведеться на субрахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків». Документальною підставою відображення бухгалтерських записів на даному субрахунку є:

- в частині виникнення дебіторської заборгованості: наказ керівника підприємства або рішення суду;
- в частині погашення: прибутковий касовий ордер, виписка банку, розрахунково-платіжна відомість [73, с. 211].

Відображення виникнення дебіторської заборгованості та доходу після встановлення винної особи на суму відшкодування збитків відображається наступним бухгалтерським записом: Дт. 375 Кт 716. Відшкодування сум збитків винною особою оформляється такими документами, як Податковий касовий ордер, Виписка банку, а в обліку роблять запис: Дт 20,22,26,28,30,31 Кт 375.

Облік розрахунків за позиками членам кредитних спілок у кредитних спілках ведеться на субрахунку 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок».

Облік розрахунків за іншими операціями, облік яких не відображається на інших субрахунках рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами», ведеться на субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами». Зокрема, це стосується розрахунків за операціями, які пов'язані із здійсненням спільної діяльності (без створення юридичної особи), усі види розрахунків з працівниками (крім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами), інші розрахунки.

Новим у методиці обліку дебіторської заборгованості в межах рахунку

37, є облік розрахунків з державними цільовими фондами, зокрема розрахунків з тимчасової непрацездатності (субрахунок 378), а також облік розрахунків за операціями з деривативами (субрахунок 379).

Для обліку резерву сумнівних боргів згідно з Планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією щодо застосування цих рахунків призначений однойменний рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів». Рахунок 38 є регулюючим, контрактивним, і використовується для уточнення дебіторської заборгованості на рахунках 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» і 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Порядок нарахування, створення резерву сумнівних боргів регламентується П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Розрахунок суми резерву проводиться, виходячи із сумнівної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди. Загальна сума такої сумнівної заборгованості ділиться на всю суму дебіторів по рахунку 36, 37 і визначається коефіцієнт. Він множиться на суму дебіторської заборгованості поточного місяця і таким чином визначається сума резерву сумнівних боргів. Нарухування цієї суми відображається в обліку по дебету рахунків 93, 94 і кредиту рахунка 38. Використовується даний резерв на списання безнадійної дебіторської заборгованості:

Д-т 38 К-т 36, 37 – списання безнадійної дебіторської заборгованості за рахунок скоріше створених резервів.

Відзначимо, що попри зближення бухгалтерського і податкового обліку з впровадженням Податкового кодексу, досі є протиріччя і розбіжності в сфері порядку формування і методики обліку резерву сумнівних боргів. Так, згідно з пп. 138.10.6 ПКУ поняття резерву сумнівних боргів у бухгалтерському обліку відрізняється від резерву сумнівних боргів, визначеному нормами податкового обліку. З точки зору податкового обліку, до складу витрат можна відносити лише ту частину резерву сумнівних боргів, яка відповідає поняттю безнадійної дебіторської заборгованості із підпункту 14.1.11 ПКУ.

Таким чином, підпункт 138.10.6 ПКУ встановлює наступне обмеження: витрати на створення резерву сумнівних боргів в момент створення до витрат у податковому обліку не включаються відразу, а включаються в момент, коли відповідна дебіторська заборгованість стає безнадійною з точки зору Податкового кодексу України [50].

Отже, основна відмінність порядку формування резерву сумнівних боргів в бухгалтерському обліку від податкового регулювання полягає у визначенні суми резерву:

- з метою оподаткування сума відрахувань у резерв залежить від періоду прострочення погашення боргу,
- в бухгалтерському обліку резерв залежить від бухгалтерського стану (платоспроможності) боржника і оцінки ймовірності погашення боргу повністю або частково.

Як правильно визначила І. Губіна, в нормативних документах з бухгалтерського обліку процедура оцінки ймовірності погашення боргу не прописана, отже підприємство повинно прописати порядок визначення суми резерву у своїй обліковій політиці [19, с. 68].

На нашу думку, навіть якщо заборгованість відповідає поняттю безнадійної, то все ж доцільно, на наш погляд, відносити її на витрати саме через резерв сумнівної заборгованості.

На підставі дослідження доведено, що введені зміни в нормативно-правові документи, що мали на меті поліпшити облік дебіторської заборгованості, призвели до виникнення ще більш дискусійних питань.

2.2. Облік довгострокової дебіторської заборгованості та порядок її списання

Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. Датою балансу при цьому вважається останній день звітного періоду – 31 грудня.

До складу довгострокової дебіторської заборгованості відноситься:

- заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду;
- заборгованість, забезпечена довгостроковим векселем;
- інша довгострокова заборгованість.

Бухгалтерський облік довгострокової дебіторської заборгованості ведеться на рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи» з відповідними субрахунками (рис. 2.2).

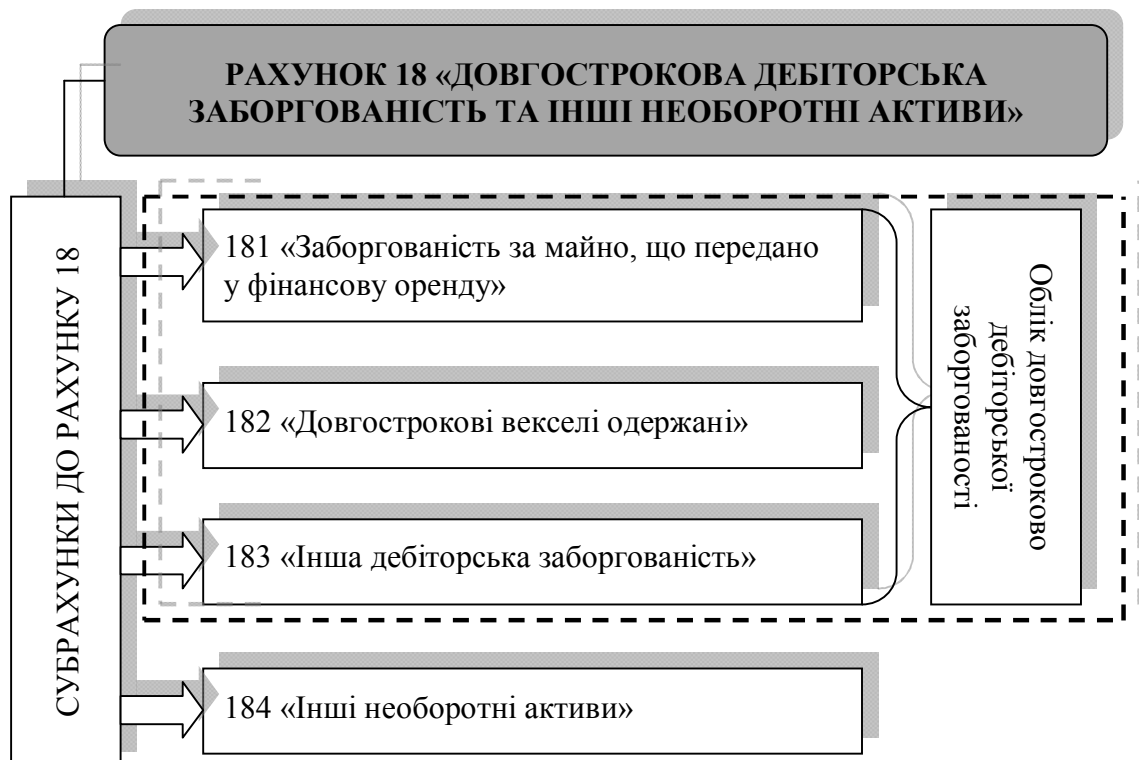

Рисунок 2.2. Синтетичний облік довгострокової дебіторської заборгованості.

Згідно з Інструкцією про застосування рахунків бухгалтерського обліку за дебетом рахунку 18 відображається виникнення (збільшення) довгострокової дебіторської заборгованості та одержання інших необоротних активів, за кредитом — погашення (списання) довгострокової дебіторської заборгованості та вибуття інших необоротних активів [48]. Рахунок активний, балансовий, сальдо відображається в першому розділі активу балансу в складі необоротних активів.

Зауважимо, що для обліку довгострокової дебіторської заборгованості Планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією № 291 не виділено окремого рахунку, адже крім дебіторської заборгованості на рахунку 18 також групується інформація про інші необоротні активи. На наш погляд, такий порядок синтетичного обліку довгострокової дебіторської заборгованості є недоцільним. Тому варто з рахунка 18 забрати субрахунок 184 «Інші необоротні активи». Введення таких змін дасть змогу відокремити інформацію про довгострокову дебіторську заборгованість з метою управління її величиною за видами заборгованостей та терміном погашення, а також полегшить заповнення фінансової звітності, так як для довгострокової дебіторської заборгованості виділений окремий рядок з аналогічною назвою.

Облік заборгованості за майно, що передано у фінансову оренду ведеться на субрахунку 18.1 «Заборгованість за майно, що передане у фінансову оренду».

Виходячи з техніко-економічних ознак і сформованої державної політики щодо майна у виробника, його фінансування, здійснення технічного обслуговування наданих в оренду засобів праці, широке використання набувають операції з фінансової оренди (лізингу). Такі операції потребують особливого підходу щодо оцінки та відображення в обліку.

В Законі України «Про лізинг» дано таке визначення цьому поняттю:

лізинг – це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у

виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням із лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

Тобто лізинг можна розглядати як форму забезпечення вкладень, як прогресивний метод матеріально-технічного забезпечення, як активний інструмент маркетингу, як одну із форм кредитних надходжень, як альтернативу банківському кредиту.

Відповідно до ознак окупності (умов амортизації майна) розрізняють фінансовий та оперативний лізинг.

Фінансовий (капітальний, прямий) лізинг – *financial, capital leases* – є договором лізингу, в результаті укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, не менший від строку, за який амортизується 60% вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору.

Оперативний (сервісний) лізинг — *service, operating leases* — це орендні відносини, за яких витрати лізингодавця, пов'язані з придбанням і утриманням предметів, що здаються в оренду, покриваються орендними платежами протягом лізингового контракту. Укладається він, як правило, на 2 – 5 років. При оперативному лізингу ризик псування чи втрати об'єкта лежить в основному на лізингодавці. Ставка лізингових платежів зазвичай вища, ніж при фінансовому лізингу, через відсутність гарантії окупності витрат. По закінченні оперативного лізингового договору лізингоодержувач має право: продовжити строк договору на більш вигідних умовах; повернути устаткування лізингодавцю; купити устаткування у лізингодавця за наявності погодження (опціона) на придбання за ринковою вартістю.

Передача у фінансову оренду об'єктів основних засобів відображається в орендодавця за дебетом субрахунку 18.1 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду» на вартість зданих у фінансову оренду об'єктів основних засобів та кредитом рахунків, пов'язаних з реалізацією активів.

Аналітичний облік заборгованості за майно, що передане у фінансову оренду на рахунку 18.1 здійснюють за кожним укладеним договором фінансової оренди.

Розкриття інформації про оренду здійснюють в примітках до фінансової звітності.

Для обліку векселів одержаних у забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості використовується субрахунок 18.2 «Довгострокові векселі одержані».

Понятійний апарат, документальне оформлення та порядок розрахунків довгостроковими векселями одержаними аналогічний до обліку короткострокових векселів одержаних.

На рахунках обліку операції з одержання підприємством довгострокового векселя будуть відображені (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Кореспонденція бухгалтерських рахунків з обліку довгострокових векселів одержаних [73, с. 216]

№ з/п	Зміст господарської операції	Підстава (документ)	Кореспонденція рахунків	
			Дебет	Кредит
1	2	3	4	5
1.	Відвантажено продукцію покупцю	Накладна, ТГН	36.1	70.1
2.	Нараховано суму ПДВ	Податкова накладна	70.1	64.1
3.	Одержано довгостроковий вексель	Договір, акт приймання-передачі векселя	18.2	36.1
4.	Відображено різницю між номінальною і реальною вартістю одержаного довгострокового векселя	Бухгалтерська довідка	18.2	69
5.	Списана різниця між номінальною і реальною вартістю одержаного довгострокового	Бухгалтерська довідка, розрахунок	69	73.2
6.	Нараховано суму ПДВ	Податкова накладна	73.2	64.1
7.	Погашення одержаного довгострокового векселя	Виписка банку	31.1	18.2
8.	Списана різниця між номінальною і реальною вартістю одержаного довгострокового векселя	Бухгалтерська довідка, розрахунок	69	73.2
9.	Нараховано суму ПДВ	Податкова накладна	73.2	64.1

Аналітичний облік вексельних операцій ведеться за кожним одержаним векселем.

Для обліку іншої довгострокової дебіторської заборгованості призначений субрахунок 183 «Інша довгострокова дебіторська заборгованість», на якому обліковується заборгованість, яка не відображена на інших субрахунках рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи», зокрема розрахунки з працівниками за виданими довгостроковими позиками тощо, інші види розрахунків.

Надаючи позику, підприємство повинно керуватись вимогами Цивільного кодексу України (ЦКУ). Відповідно до ст. 1046 ЦКУ, за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) кошти або інші речі, визначені родовими ознаками¹, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку саму суму коштів (суму позики) або таку саму кількість речей того самого роду і такої самої якості [74].

Згідно з ч. 1 ст. 1047 ЦК договір позики незалежно від суми укладається обов'язково у письмовій формі, якщо позикодавцем виступає юридична особа [74]. Варто відзначити, що договір позики, за рішенням позикодавця може бути процентним. Це право надано ст. 1048 ЦКУ. Тобто, розмір процентів або ж їх відсутність, порядок виплати необхідно обов'язково обумовити у договорі позики. Якщо договором позики не буде зазначено пункту щодо розміру процентів та не буде встановлено, що договір безпроцентний, тоді згідно з п. 1 ст. 1048 ЦКУ розмір процентів визначається на рівні облікової ставки НБУ. При цьому законодавство не встановлює обмежень щодо суми позики, яку надає роботодавець-позикодавець своєму працівникові-позичальнику.

Основні бухгалтерські записи з обліку іншої довгострокової дебіторської заборгованості відображені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Кореспонденція бухгалтерських рахунків з обліку іншої дебіторської заборгованості [73, с. 217]

№ з/п	Зміст господарської операції	Підстава (документ)	Кореспонденція рахунків	
			Дебет	Кредит
1	2	3	4	5
1.	Видано довгострокову позику працівнику підприємства	Договір ВКО Виписка банку	18.3	30, 31
2.	Погашено працівником підприємства довгострокову позику	ПКО Виписка банку Розрахункова відомість	30, 31, 66	18.3
3.	Відображено суму не поверненої працівником підприємства довгострокової позики при зверненні до суду	Договір, бухгалтерська довідка	37.4	18.3
4.	Погашено неповернуту працівником підприємства частину довгострокової позики за рахунок прибутку підприємства	Наказ, витяг з протоколу загальних зборів засновників (акціонерів), бухгалтерська довідка	44.3	18.3

Аналітичний облік по вказаному субрахунку ведеться окремо за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення та погашення.

Синтетичний облік довгострокової дебіторської заборгованості ведеться у Журналі № 3.

Міжнародні стандарти не виділяють довгострокової дебіторської заборгованості, а лише фінансові активи, серед яких відповідно до МСБО 32 та МСБО 39 включено дебіторську заборгованість, яка утримується для перепродажу, або ж яка визначається як контракт, що надає право отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства (дебітора). У складі оборотних (поточних) активів вітчизняна форма балансу відрізняється від міжнародної тим, що у ній деталізовано виділено різні види поточної дебіторської заборгованості.

Виникнення дебіторської заборгованості пов'язане з обліковим принципом нарахування, сутність якого полягає в тому, що незалежно від сплати в момент відвантаження продукції, передачі послуг чи права власності на них підприємство відображає отримання доходу, а в разі відсутності оплати – одночасно і дебіторську заборгованість. Відтак, виникнення простроченої дебіторської заборгованості є об'єктивним процесом, зумовленим існуванням ризиків під час взаєморозрахунків між контрагентами за результатами господарської операції. Важливим є той факт, що дебіторська заборгованість стає джерелом утворення активів боржника, який цим може користуватися і використовувати засоби без права на це.

Задля об'єктивності та достовірності відображення дебіторської заборгованості як активу, підприємствам варто звертати увагу на строки погашення дебіторської заборгованості за кожним боржником, термін несплати яких більше 3-ьох місяців та розраховувати резерви сумнівних і безнадійних боргів для сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості.

З цією метою пропонуємо форму внутрішньої звітності для узагальнення результатів розрахунків із покупцями і замовниками для більш оптимального їх управління (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Обліково-аналітична картка дебіторської заборгованості станом на
«31» листопада 2018 р.

№ з/п	Контрагенти-боржники			Дебіторська заборгованість, тис.грн.						
				у тому числі					Створено резерв сумнівних боргів	Визнано безнадійним боргом
	Назва підприємства	Код ЄДРПОУ	Контактний телефон	до 3-х місяців	від 3-х місяців до 1 року	від 1 до 2 років	від 2 до 3 років	Всього		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	ТзДВ «Будіндустрія»	05421350	(050)4373581	–	110	–	–	110	–	–
	...									
x	Всього	x	x							

Дані представленої документації свідчать, що обов'язковим повинно бути оприлюднення інформації по цій формі звітності, оскільки це дасть можливість: виявити непорядних боржників; простежити стан розрахунків контрагентів і в разі виникнення підозри в їх ненадійності – завчасно відмовитись від співпраці; зробити більш прозорішими взаєморозрахунки; допомогти відділу по справам банкрутства бачити потенційних неплатоспроможних контрагентів.

Таким чином, застосування запропонованої методики синтетичного та аналітичного обліку довгострокової дебіторської заборгованості вирішує наявні проблеми в даній ділянці, дозволить збільшити контроль за її величиною та строками погашення, підвищити ефективність збору та відображення інформації як у внутрішній (управлінській), так і в фінансовій звітності, а також попередити неплатоспроможність підприємства та покращити його діяльність.

Для управління дебіторської заборгованості дуже важливо лімітувати величину дебіторської заборгованості як у загальних обсягах і термінах, так і у розрахунку на одного дебітора (існуючого чи потенційного) і періодично переглядати граничні суми. З цією метою доцільно систематично проводити інвентаризацію заборгованості. Своєчасно здійснювати контроль за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості. Значне перевищення фактичної дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування.

Таким чином, правильно організований бухгалтерський облік дебіторської заборгованості повинен мати таку систему рахунків, яка б достатньою мірою відображала і характеризувала всю господарську діяльність з конкретизацією і забезпечувала отримання об'єктивної та своєчасної інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень.

2.3. Відображення інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності

Інформація про дебіторську заборгованість розкривається у звітності. Причому, облікова інформація про заборгованість дебіторів необхідна як для внутрішніх, так і для зовнішніх користувачів, оскільки вона має значний вплив на фінансовий стан підприємства. Обліково-аналітична інформація, яка призначена для внутрішніх користувачів, зумовлена запитами менеджерів підприємства щодо дебіторської заборгованості підприємства за різними класифікаційними ознаками (об'єктами, строками непогашення, сумнівною дебіторів тощо), тому особливостями розкриття цієї інформації в звітності є залежність змісту і структури від специфіки управлінських рішень, що приймаються на її основі.

Метою зовнішньої фінансової звітності щодо розміру і складу дебіторської заборгованості на певну дату є надання внутрішнім і зовнішнім користувачам інформації щодо дійсного стану про дебіторську заборгованість задля здійснення контролю. При чому основним джерелом цієї інформації є форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)». Крім того, фінансова звітність щодо дебіторської заборгованості дає змогу широкому колу користувачів робити прогноз фінансового стану підприємства за показниками його ліквідності, платоспроможності, оборотності дебіторської заборгованості та спостерігати за досягненням запланованих показників.

Особливістю розкриття інформації в звітності, призначеного для зовнішніх користувачів є ступінь точності інформації.

При складанні звітності про дебіторську заборгованість внутрішнього спрямування часто використовуються приблизні дані та орієнтовні показники. Враховуючи, що така звітність призначена для внутрішніх користувачів, для її складання можуть використовуватися дані, накопичені у системі управлінського обліку (деталізована інформація про дебіторів), а її зміст, структура, строки подання, порядок оцінки та перелік рядків не

регламентуються чинним законодавством та є конфіденційними.

Інформація про дебіторську заборгованість для широкого кола користувачів розкривається у фінансовій звітності, а зокрема у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», яка є однією із форм фінансової звітності та підлягає обов'язковому оприлюдненню. Фінансова звітність призначена для зовнішніх користувачів та складається відповідно до вимог чинного законодавства, а саме згідно з Національним П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» або міжнародними стандартами фінансової звітності. При цьому відповідно до ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» вимоги вітчизняних П(С)БО не повинні суперечити міжнародним стандартам [75].

Незважаючи на те, що вітчизняні П(С)БО побудовані на основі міжнародних стандартів, до цього часу спостерігаються розбіжності щодо особливостей ведення обліку окремих об'єктів дебіторської заборгованості та розкриття інформації у фінансовій звітності і в балансі, зокрема.

Відмінності вимог національних П(С)БО від положень міжнародних стандартів фінансової звітності та бухгалтерського обліку відносно розкриття інформації в балансі стосуються передусім ступеня деталізації інформації та способу відображення дебіторської заборгованості. У бухгалтерському балансі, складеному відповідно до вимог міжнародних стандартів, передбачено мінімум статей, а про довгострокової дебіторської заборгованості взагалі інформація не відображається (табл. 2.5).

Таким чином, міжнародні стандарти не виділяють довгострокової дебіторської заборгованості, а лише фінансові активи, серед яких відповідно до МСБО 32 та МСБО 39 включено дебіторську заборгованість, яка утримується для перепродажу, або ж яка визначається як контракт, що надає право отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства (дебітора). У складі оборотних (поточних) активів вітчизняна форма балансу відрізняється від міжнародної тим, що у ній деталізовано виділено різні види поточної дебіторської заборгованості.

Таблиця 2.5

Порівняльний аналіз розкриття інформації про дебіторську заборгованість у структурі балансу відповідно до НП(С)БО 1 та 4-ї Директиви ЄС

Елементи бухгалтерського балансу	Відображення у бухгалтерському балансі відповідно до вимог	
	НП(С)БО 1	4-ї Директиви ЄС
Активи	I. Необоротні активи	C. Основні активи
	Нематеріальні активи та основні засоби (із зазначенням первісної вартості та зносу (амортизації), інвестиційна нерухомість, довгострокові біологічні активи, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість, відстрочені податкові активи, інші необоротні активи	I. Нематеріальні активи II. Матеріальні активи III. Фінансові активи
	II. Оборотні активи	D. Поточні активи
	Запаси	I. Запаси
	Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами з бюджетом у тому числі з податку на прибуток Інша поточна дебіторська заборгованість	II. Дебіторська заборгованість
	Поточні фінансові інвестиції	III. Інвестиції
	Гроші та їх еквіваленти	IV. Кошти в банках та касі
	Поточні біологічні активи, інші оборотні активи	—
	Витрати майбутніх періодів	E. Передплати та нараховані доходи
	III. Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу	—

Варто відзначити, що в зв'язку з останніми змінами, у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» відмінено коригуючи статті «Чиста реалізаційна вартість», «Первісна вартість», «Резерв сумнівних боргів» до статті балансу «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги». Дані статті враховували принцип обачності у балансі, за допомогою якого оцінка активів (дебіторської заборгованості) здійснювалась

за нижчою із двох вартостей: первісною або чистою вартістю реалізації. На наш погляд, додержання принципу обачності та розкриття наведених статей в балансі не дозволяє створювати економічно необґрунтовані резерви, свідомо занижувати активи або доходи, або навмисно завищувати зобов'язання або витрати. На жаль, діюча форма балансу містить лише нетто величини дебіторської заборгованості, що включається до його валюти.

Суттєвий вплив на статті балансу має вибір методу визначення резерву сумнівних боргів в обліковій політиці підприємства (рис. 2.3).

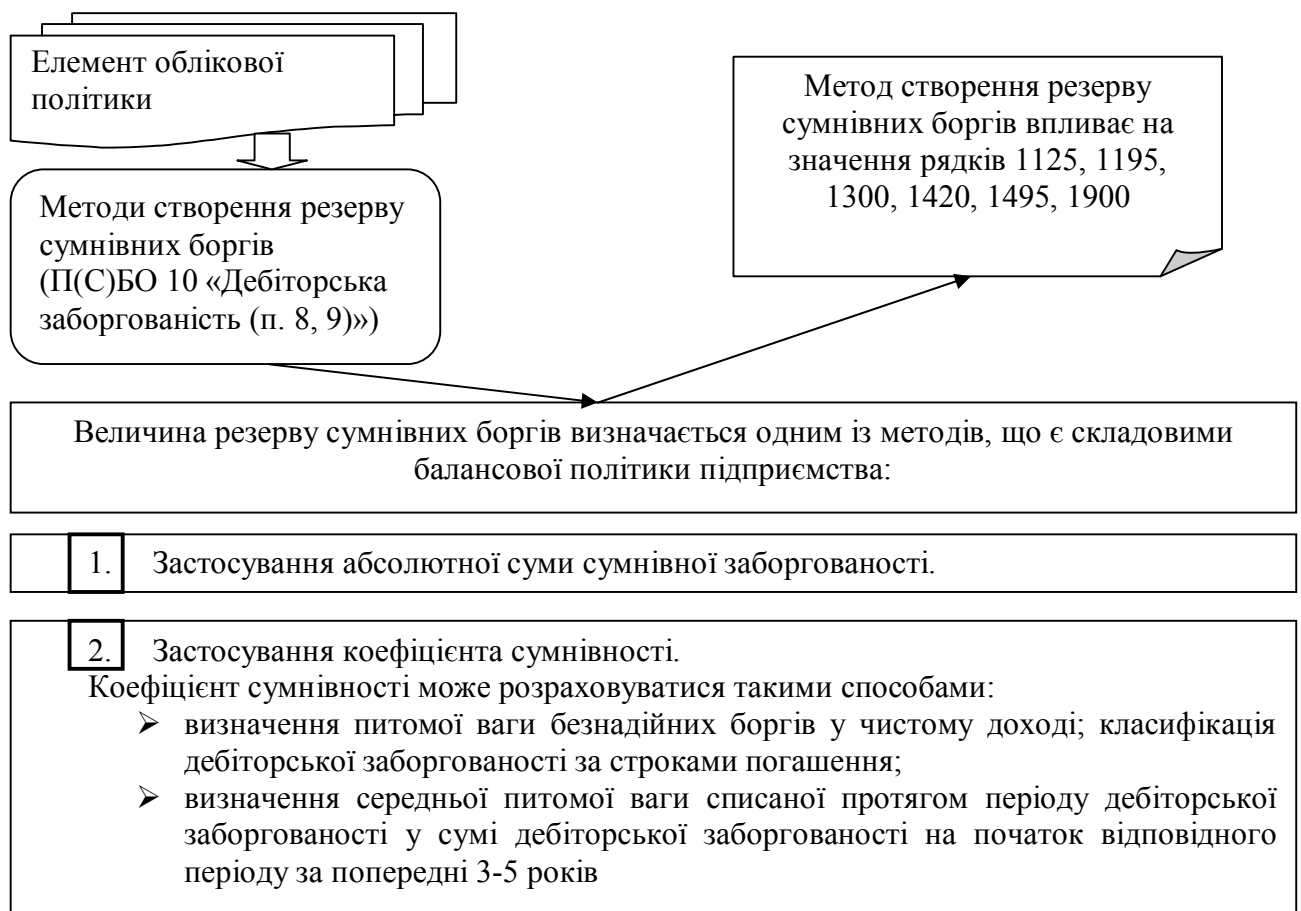

Рисунок 2.3. Метод визначення резерву сумнівних боргів та його вплив на статті балансу.

Джерелом інформації для заповнення статті «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги» є сальдо за дебетом рахунка 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» за мінусом сальдо за кредитом рахунка 38 «Резерв сумнівних боргів». Відображають

заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи, послуги (крім заборгованості, забезпеченої векселем) за мінусом резерву сумнівних боргів у рядку 1125 форми № 1.

Заборгованість покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), роботи, послуги, забезпечену векселями, відображають у описуваному рядку 1120 «Векселі отримані». Тут розкривають інформацію лише про векселі, отримані, але непогашені/непродані на звітну дату балансу, які в обліку групуються за дебетом рахунку 34 «Короткострокові векселі одержані».

За статтю «Дебіторська заборгованість за розрахунками: за видані аванси» (рядок 1130) відображають суму виданих авансів, сплачених іншим підприємствам у рахунок майбутніх поставок товарів, робіт, послуг. Джерелом заповнення даного рядка є облікові дані про сальдо на кінець періоду за дебетом субрахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами».

Інформація щодо дебіторської заборгованості з бюджетом відображається у рядку 1135. Даний рядок показує дебіторську заборгованість фінансових і податкових органів, а також переплату за податками, зборами та іншими платежами до бюджету. Крім того, окремо деталізують дані щодо дебіторської заборгованості за розрахунками з податку на прибуток. В попередній формі балансу, даного рядка не було. Вважаємо, що такий порядок групування дебіторської заборгованості в звітності передбачено для авансових внесків з податку на прибуток (рядок 1136).

На відміну від попередньої форми, яка діяла до впровадження НП(С)БО 1, у чинній формі відмінено стаціонарні статті «Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів» і «Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків». Відтак, у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» ці рядки є вписуваними. Відмінності у представленні дебіторської заборгованості у чинній формі зображено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Порівняння схеми балансу в частині розкриття інформації про дебіторську заборгованість відповідно до вимог НП(С)БО 1 та П(С)БО 2

<i>Відображення дебіторської заборгованості у балансі відповідно до вимог:</i>					
<i>НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»</i>			<i>П(С)БО 2 «Баланс» (втратив чинність)</i>		
<i>Статті активу</i>	<i>Код рядка</i>	<i>Сума</i>	<i>Статті активу</i>	<i>Код рядка</i>	<i>Сума</i>
1	2	3	4	5	6
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	A 1	Довгострокова дебіторська заборгованість	050	A 1
* – вписуваний рядок	1120	A 2	Векселі одержані	150	A 2
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари роботи, послуги	1125	A 3	Дебіторська заборгованість за товари роботи, послуги:		
–	–	–	чиста реалізаційна вартість	160	A 3 (A3.1-A3.2)
–	–	–	первісна вартість	161	A 3.1
–	–	–	резерв сумнівних боргів	162	A 3.2
Дебіторська заборгованість за розрахунками:		A 4 (A4.1-A4.2+ +A4.3+A4.4+A4.5)	Дебіторська заборгованість за розрахунками:		A 4 (A4.1+A4.2+ +A4.3+A4.4)
з бюджетом	1135	A 4.1	з бюджетом	170	A 4.1
у тому числі з податку на прибуток	1136	A 4.2	–	–	–
за виданими авансами	1130	A 4.3	за виданими авансами	180	A 4.2
* – вписуваний рядок	1140	A 4.4	з нарахованих доходів	190	A 4.3
* – вписуваний рядок	1145	A 4.5	із внутрішніх розрахунків	200	A 4.4
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	A 5	Інша поточна дебіторська заборгованість	210	A 5
Загальна сума дебіторської заборгованості в балансі	x	A 1+A 2+A 3+ +A 4+A 5	Загальна сума дебіторської заборгованості в балансі	x	A 1+A 2+A 3+ +A 4+A 5

Відтак, за наявності дебіторської заборгованості щодо розрахунків за нарахованими доходами, інформацію про неї відображають у рядку 1140 за дебетовим сальдо субрахунку 373 «Розрахунки за нарахованими доходами». У цьому рядку вказується сума нарахованих пасивних доходів, що підлягають надходженню, а саме дивідендів, відсотків, роялті.

Заборгованість пов'язаних сторін і дебіторську заборгованість за внутрішньовідомчими розрахунками показують у описуваному рядку 1145 балансу. Джерело інформації для заповнення даного рядку є дебетове сальдо субрахунків 682 «Внутрішні розрахунки», 683 «Внутрішньогосподарські розрахунки», а також сальдо за дебетом рахунків 36, 37 (для пов'язаних сторін).

На нашу думку, даний рядок має бути обов'язковим до розкриття (стаціонарним) для компаній, які мають в своєму підпорядкуванні самостійні структурні підрозділи, так як ТОВ «Тернопільбуд», в склад якого входять різні будівельно-монтажні організації, будівельні управління, спеціалізовані будівельні управління, комбінати, заводи з окремим балансом. Виділення окремим рядком дебіторську заборгованість за внутрішньовідомчими розрахунками дасть змогу контролювати дебіторську заборгованість за виконанні роботи, надану продукцію, послуги головному будівельному управлінню для виконання своїх договірних зобов'язань з покупцями (замовниками), так як на даний момент у структурі дебіторської заборгованості підвідомчих будівельно-монтажних управлінь значну частку займає дебіторська заборгованість щодо внутрішніх розрахунків, оскільки ТОВ «Тернопільбуд» часто є основним замовником виконання будівельно-монтажних робіт у своїх структурних підрозділах.

Варто відзначити, що згідно з п. 7 НП(С)БО 1, складаючи баланс з урахуванням показників окремого балансу, інформацію про внутрішньогосподарські розрахунки (взаємні зобов'язання в однаковій сумі) не наводять.

Інша поточна дебіторська заборгованість відображається в рядку 1155 форми № 1 за однойменною статтею і розкриває інформацію про заборгованість дебіторів, що не потрапила до окремих або вже заповнених статей дебіторської заборгованості, які розкривались у розділі II «Оборотні активи» форми № 1. Джерелом інформації про заповнення даного рядку є дебетове сальдо за субрахунками 372 «Розрахунки з підзвітними особами», 374 «Розрахунки за претензіями», 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків», 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок», 377 «Розрахунки з іншими дебіторами», 378 «Розрахунки з державними цільовими фондами», а також за дебетовим сальдо рахунку 65 «Розрахунки за страхуванням» (у разі авансової сплати єдиного соціального внеску).

Крім того, що дебіторська заборгованість обов'язково відображається у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», її деталізують відповідно до вимог П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» у примітках до фінансової звітності за такими напрямками:

- перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості;
- перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін, з виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості;
- склад і суми статті балансу «Інша дебіторська заборгованість»;
- метод визначення величини резерву сумнівних боргів;
- сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за строками непогашення;
- залишок резерву сумнівних боргів за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання у звітному році [54].

Слід зазначити, що однією з основних причин банкрутства підприємств є низький рівень оборотних активів та проблеми з якістю грошового потоку. У першу чергу ці проблеми виникають при неконтрольованому та незбалансованому розширенні господарської діяльності, а також у тих випадках, коли значний обсяг товарів та послуг реалізується в кредит

(зокрема, клієнтам з фінансовими труднощами) з відсутністю належної системи моніторингу ефективності інкасації дебіторської заборгованості.

Можна говорити про те, що означені вище проблеми виходять за межі інтересів окремих підприємств і переміщуються в площину макроекономічних питань, що повинні контролюватися державою. Таким чином, проблеми обліку дебіторської заборгованості мають своє продовження у статистичній звітності, що стосується окресленої проблематики.

Велике значення, на нашу думку, має статистичне спостереження за показниками дебіторської заборгованості підприємств за товари, роботи, послуги. Проаналізуємо основні форми статистичної звітності, що стосуються стану дебіторської заборгованості на підприємствах України (див. табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Інформація про стан дебіторської заборгованості у статистичній звітності

<i>№ з/п</i>	<i>Форма статистичної звітності</i>	<i>Показники, що характеризують стан дебіторської заборгованості</i>	<i>Репрезенту звітності</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
1	Форма №1 «Баланс» (із змінами, внесеними наказом Мінфіну №1591 від 09.12.2011 р.)	1. Довгострокова дебіторська заборгованість. 2. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги: – чиста реалізаційна вартість; – первісна вартість; – резерв сумнівних боргів. 3. Дебіторська заборгованість за розрахунками: – з бюджетом; – за виданими авансами; – з нарахованих доходів; – із внутрішніх розрахунків. 4. Інша поточна дебіторська заборгованість	Підприємства, організації та інші юридичні особи усіх форм власності (крім банків і бюджетних установ)
2	Форма №1-Б «Звіт про взаєморозрахунки з нерезидентами» (наказ Держкомстату № 209 від 15.08.2011р.)	Заборгованість за розрахунками з нерезидентами за товари, роботи, послуги (включаючи заборгованість, забезпечену векселями, авансові платежі та внутрішні розрахунки) 1. Довгострокова дебіторська заборгованість. 2. Поточна дебіторська заборгованість: - усього; - з неї прострочена	Юридичні особи незалежно від виду економічної діяльності, крім бюджетних установ (спостереження вибіркове)

Одним з найважливіших, на нашу думку, показників, що може бути індикатором кризових явищ на макрорівні, є показник простроченої дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги. Цей показник наявний у формі №1-Б «Звіт про взаєморозрахунки з нерезидентами».

По-перше, ця форма звітності є вибірковою, по-друге, ми можемо спостерігати лише прострочену дебіторську заборгованість нерезидентів. Таким чином, прострочена дебіторська заборгованість підприємств України випадає з поля зору користувачів інформації.

По-друге, у формі немає місця для простроченої довгострокової дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги. На наш погляд, показник простроченої дебіторської заборгованості найбільш актуальний для довгострокової заборгованості.

Відтак, всі складнощі та проблемні питання облікової класифікації дебіторської заборгованості знайшли своє відображення в основних формах статистичної звітності, що пов'язана з показниками цього виду заборгованості. Так, вирішуючи питання спрощення обліку й звітування окремих організацій, застосування зазначених вище форм звітності породжують неможливість формування загальної картини щодо стану дебіторської заборгованості на макрорівні.

Отже, інформація про дебіторську заборгованість розкривається як для внутрішніх користувачів – в управлінській звітності з наведенням класифікаційних груп дебіторської заборгованості, з конкретизацією дебіторів, сум і термінів їхньої заборгованості, визначених для потреб менеджменту, так і для широкого кола користувачів – у фінансовій та статистичній звітності відповідно до вимог НП(С)БО 1. Такий порядок розкриття інформації про дебіторську заборгованість забезпечує повний контроль та управління її величиною на мікро- та макрорівні, а також дає змогу оцінити фінансовий стан підприємства.

Висновки до розділу 2

1. В процесі вивчення особливостей формування резерву сумнівних боргів у бухгалтерському обліку та згідно з нормами Податкового кодексу України виявлено, що досі певні існують протиріччя та розбіжності в порядку створення резерву в бухгалтерському обліку та обліку в цілях оподаткування. Зокрема, основна відмінність полягає у визначенні суми резерву: з метою оподаткування сума відрахувань у резерв залежить від періоду прострочення погашення боргу, а в бухгалтерському обліку резерв залежить від бухгалтерського стану (платоспроможності) боржника і оцінки ймовірності погашення боргу повністю або частково.

2. Запропоновано доповнити рахунок 37 окремим субрахунком 370 «Розрахунки за бартерними операціями», оскільки наведений в Інструкції № 291 перелік субрахунків до рахунку 37 є неповний, адже не враховує дебіторську заборгованість за бартерними операціями. Дана пропозиція виходить з того, що вимога (претензія) може виникати та внаслідок передання необоротних або оборотних матеріальних активів у обмін на матеріальні ресурси, надані послуги або виконані роботи у результаті бартерних операцій. Ця особливість вимагає виокремлення у складі дебіторської заборгованості тієї частини, яка припадає на необоротні та оборотні активи за бартерними операціями.

3. Планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією № 291 не виділено окремого рахунку щодо довгострокової дебіторської заборгованості, адже крім дебіторської заборгованості на рахунку 18 також групується інформація пр. інші необоротні активи. На наш погляд, такий порядок синтетичного обліку довгострокової дебіторської заборгованості є недоцільним. Тому варто з рахунка 18 забрати субрахунок 184 «Інші необоротні активи». Введення таких змін дасть змогу відокремити інформацію про довгострокову дебіторську заборгованість з метою управління її величиною за видами заборгованостей та терміном погашення,

а також полегшить заповнення фінансової звітності, так як для довгострокової дебіторської заборгованості виділений окремий рядок з аналогічною назвою.

4. У зв'язку з останніми змінами, у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» відмінено коригуючі статті «Чиста реалізаційна вартість», «Первісна вартість», «Резерв сумнівних боргів» до статті балансу «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги». Дані статті враховували принцип обачності у балансі, за допомогою якого оцінка активів (дебіторської заборгованості) здійснювалась за нижчою із двох вартостей: первісною або чистою вартістю реалізації. На наш погляд, додержання принципу обачності та розкриття наведених статей в балансі не дозволяє створювати економічно необґрунтовані резерви, свідомо занижувати активи або доходи, або навмисно завищувати зобов'язання або витрати. На жаль, діюча форма балансу містить лише нетто величини дебіторської заборгованості, що включається до його валюти.

5. Заборгованість пов'язаних сторін і дебіторську заборгованість за внутрішньовідомчими розрахунками показують у вписуваному рядку 1145 балансу. На нашу думку, даний рядок має бути обов'язковим до розкриття (стаціонарним) для компаній, які мають в своєму підпорядкуванні самостійні структурні підрозділи, так як ТОВ «Тернопільбуд», в склад якого входять різні будівельно-монтажні організації, будівельні управління, спеціалізовані будівельні управління, комбінати, заводи з окремим балансом. Виділення окремим рядком дебіторську заборгованість за внутрішньовідомчими розрахунками дасть змогу контролювати дебіторську заборгованість за виконанні роботи, надані послуги головному будівельному управлінню для виконання своїх договірних зобов'язань, так як, на даний момент, у структурі дебіторської заборгованості підвідомчих будівельно-монтажних управлінь значну частку займає дебіторська заборгованість щодо внутрішніх розрахунків, оскільки ТОВ «Тернопільбуд» часто є основним замовником виконання будівельно-монтажних робіт у своїх структурних підрозділах.

6. Варто відзначити, що в зв'язку з останніми змінами, у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» відмінено коригуючи статті «Чиста реалізаційна вартість», «Первісна вартість», «Резерв сумнівних боргів» до статті балансу «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги». Дані статті враховували принцип обачності у балансі, за допомогою якого оцінка активів (дебіторської заборгованості) здійснювалась за нижчою із двох вартостей: первісною або чистою вартістю реалізації. На наш погляд, додержання принципу обачності та розкриття наведених статей в балансі не дозволяє створювати економічно необґрунтовані резерви, свідомо занижувати активи або доходи, або навмисно завищувати зобов'язання або витрати. На жаль, діюча форма балансу містить лише нетто величини дебіторської заборгованості, що включається до його валюти.

7. Задля об'єктивності та достовірності відображення дебіторської заборгованості як активу, підприємствам варто звертати увагу на строки погашення дебіторської заборгованості за кожним боржником, термін несплати яких більше 3-ьох місяців та розраховувати резерви сумнівних і безнадійних боргів для сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. З цією метою пропонуємо форму внутрішньої звітності для узагальнення результатів розрахунків із покупцями і замовниками для більш оптимального їх управління. Дані представленого документу свідчать, що обов'язковим повинно бути оприлюднення інформації за цією формою звітності, оскільки це дасть можливість: виявити непорядних боржників; простежити стан розрахунків контрагентів і в разі виникнення підозри в їх ненадійності – завчасно відмовитись від співпраці; зробити більш прозорішими взаєморозрахунки; допомогти відділу по справам банкрутства бачити потенційних неплатоспроможних контрагентів.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1. Мета, завдання та джерела інформації аналізу дебіторської заборгованості

Аналітична діяльність спрямована на вивчення вимог ринку для обґрунтованої орієнтації виробництва на випуск конкурентоздатних продуктів у встановлених обсягах, пошук резервів і шляхів підвищення ефективного використання ресурсів підприємства, що відповідають певній техніко-економічній характеристиці, реалізації економічних заходів, яка може забезпечити підприємству отримання максимального прибутку.

Аналіз як функція внутрішньовиробничого управління має власну метрологічну основу: принципи, функції, організаційну структуру, методи та інструменти, інформаційну базу.

Таким чином, аналіз передбачає широкий пошук альтернативних можливостей, творчого підходу до вирішення конкретних завдань фінансово-виробничої діяльності. Виходячи з цього, до функцій керівників підприємства належать створення необхідних організаційних, технічних, економічних умов для творчих ідей і найголовніше – застосування у виробничо-господарській практиці нововведень на підставі зацікавленості працівників і вміння приймати раціональні економічні рішення.

Важливим принципом аналізу є комплексний підхід для погодження мети з ресурсами та можливостями підприємства, визначення шляхів її досягнення, що реально лише в результаті розробки програм аналізу виробів і кожного господарського підрозділу підприємства зокрема [53].

Разом з тим, методи розробки аналітичних програм потребують відповідного інформаційного запиту з боку управлінського персоналу, орієнтації на максимальне використання потенційних можливостей підприємства та резервів виробництва.

Отже, мета аналітичної діяльності – розробка аналітичних програм, що є вихідним пунктом, передумовою планування виробництва, оскільки вони дають змогу визначити оптимальну структуру (номенклатуру, асортимент та ефективність виробництва). На основі аналітичної діяльності планують продажі і укладають комерційні угоди, проводять комерційні операції таким чином, щоб оптимізувати дебіторську заборгованість на підприємстві й управляти її величиною.

Характерним принципом для аналізу дебіторської заборгованості є досягнення оптимального поєднання в управлінні продажами, постійний пошук нових форм розрахунків з дебіторами та інструментів для підвищення ефективності використання грошей дебіторів в процесі залучення їх у виробничий цикл, з метою створення необхідних умов для широкого впровадження відповідних економічних дій, підвищення оборотності дебіторської заборгованості, скорочення їхньої величини тощо.

Отже, предмет економічного аналізу дебіторської заборгованості – господарська діяльність підприємств і ТзОВ «Тернопільбуд», зокрема, у всій її багатогранності вираження у обліково-аналітичній системі економічних показників щодо розрахунків дебіторів з метою зміцнення фінансового становища і збільшення прибутковості.

Об'єктами економічного аналізу дебіторської заборгованості, як вказано у визначенні його предмета, є всі види розрахунків з дебіторами, які виникають в процесі ведення господарської діяльності підприємства. Їх відображають з допомогою обліково-аналітичної системи показників, що характеризують кількісний та якісний аспекти стану дебіторської заборгованості й фінансового стану досліджуваного підприємства.

При проведенні аналізу розрахунків з дебіторами виникає необхідність встановити, за допомогою яких показників можна дати всебічну характеристику дебіторської заборгованості і виявити фактори, що зумовили позитивні або негативні відхилення.

Проводячи аналіз наявності та контролю за розрахунками з дебіторами, аналітик повинен ознайомитись з визначенням економічного змісту, умовами визнання та оцінки дебіторської заборгованості як об'єкта обліку і аналізу в нормативно-правових актах, які регулюють дане питання, а саме:

- Податковий кодекс України;
- Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 р. № 996-XIV;
- Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, які затверджені відповідними наказами Міністерства фінансів України:
  - НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»;
  - П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»;
  - П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»;
  - П(С)БО 15 «Дохід»;
  - П(С)БО 16 «Витрати» та ін.
- План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція про його застосування, які затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 р. № 291.

Наведений перелік нормативних документів не є вичерпним. Оскільки потрібно враховувати дію інших нормативних актів, що опосередковано впливають на облік дебіторської заборгованості.

Відповідно до п.4 П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, а дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Вся сума дебіторської заборгованості підприємства розділяється на довгострокову (яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу) та короткострокову (яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу).

У першому випадку дебіторська заборгованість відображається в бухгалтерському балансі в першому розділі як необоротні активи, а в другому – як оборотні активи.

Аналітику слід зважати на те, що згідно із загальними вимогами до визнання активів відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість може знайти відображення в балансі (звіті про фінансовий стан), якщо може бути достовірно визначена її грошова оцінка та в майбутньому очікується отримання економічних вигод від її погашення внаслідок одержання грошових коштів, інших активів або зменшення зобов'язань.

Дебіторська заборгованість оцінюється за чистою вартістю реалізації, яка визначається як різниця між первинною сумою і резервом сумнівних боргів, а також за сумами вирахувань, наданих знижок та повернення реалізованих товарів. Оціночна експертиза припускає значення дійсної ринкової вартості дебіторської заборгованості підприємства з урахування термінів її формування, планових термінів погашення, юридичних основ, о яких виникла заборгованість, обтяженості заборгованості штрафами або пенею.

В умовах ринку змінюються підходи до формування інформаційних потоків, які використовуються в управлінні діяльністю будівельних організацій. Таку інформацію можна поділити на два види.

Перший (внутрішній) потік, який цікавить переважно саму організацію, відноситься до формування порядку розрахунків з покупцями та замовниками та наявністю дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, за виданими авансами, з бюджетом та ін. В сучасних умовах дана інформація в більшості випадків не підлягає розголошенню і є комерційною таємницею, способи погашення заборгованості дебіторів та повернення відповідних сум організацією поповнюють суми грошових коштів і спрямовані на зміцнення фінансового стану.

Формування даного виду інформації пов'язане з організацією бухгалтерського обліку. Сьогодні чітко спостерігається тенденція

наближення методології бухгалтерського обліку до міжнародних стандартів, до регламентації лише принципів та кінцевих результатів із широкою можливістю вибору шляхів досягнення цих результатів.

В умовах ринкової економіки кожна організація сама повинна вирішувати, як вести облік, з яким ступенем деталізації, які показники потрібні для ефективної господарської діяльності, спрямованої на виконання своїх зобов'язань і дотриманні прийнятих законодавством принципів реалізації продукції.

Серед проблем обліку розрахунків з покупцями та замовниками розглянутих у працях відомих вітчизняних та зарубіжних вчених акцентується увага на якості змісту бухгалтерських записів, що визначається моментом виникнення зобов'язань покупця перед організацією (продавцем), в процесі визнання та оцінювання дебіторської заборгованості, на відсутності наукових і практичних розробок можливих форм бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, що забезпечило б надання якісної бухгалтерської інформації про розрахунки з дебіторами різним користувачам.

Велику інформаційну цінність має аналітичний облік розрахунків за кожним покупцем (замовником), оскільки таким чином формується максимум даних для оцінки сутності справи. Налагоджений аналітичний облік дозволить мати інформацію, необхідну для прийняття важливих управлінських рішень. Адже своєчасно аналізуючи стан розрахунків замовниками будівельного контракту і вживаючи певні заходи, можна не тільки уникнути зниження реалізації продукції, навпаки збільшити реальні прибутки підприємства.

Кожна сума дебіторської заборгованості на окремих рахунках розглядається з погляду виникнення боргу, причини і давності створення заборгованості, реальності її одержання.

Під час аналізу дебіторської заборгованості розрізняють такі її категорії:

- поточну (або нормальну);
- неоплачену в строк;
- заборгованість за строком давності, що минув;
- спірну;
- безнадійну.

Погоджуємось з думкою В. В. Сопка, В. П. Завгороднього [67, с.269], які вважають, що аналітичний облік повинен бути організований таким чином, щоб своєчасно надавати управлінцям необхідну повну інформацію про стан розрахунків з дебіторами з метою оптимізації її обсягу та забезпечення своєчасного погашення (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Необхідність формування облікової інформації про дебіторську заборгованість з метою управління

<i>Облікова інформація</i>	<i>Цілі управління інформацією про дебіторську заборгованість</i>
<ul style="list-style-type: none"> — структура (склад) дебіторської заборгованості; — термін утворення та дата визнання в обліку заборгованості (поточна або довгострокова); — стан заборгованості (термінова або прострочена); — причини утворення дебіторської заборгованості; — характер можливості погашення дебіторської заборгованості (поточна, сумнівна, безнадійна); — отримані забезпечення дебіторської заборгованості. 	<ul style="list-style-type: none"> — аналізу динаміки дебіторської заборгованості підприємства; — формування принципів кредитної політики та системи кредитних умов; — систематизації і аналізу інформації про покупців, замовників та інших дебіторів підприємства; — моніторинг дебіторської заборгованості; — формування стандартів оцінки платоспроможності дебіторів і визначення умов надання кредиту; — формування процедури своєчасного погашення дебіторської заборгованості; — забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості; — побудови ефективних систем контролю за рухом і своєчасним погашенням дебіторської заборгованості, особливо контролю за заборгованістю, строк сплати за якою ще не настав, а також заборгованістю, не сплаченою в строк; — розрахунку прогнозного розміру резерву сумнівних боргів

Таким чином, управління дебіторською заборгованістю – суттєвий елемент обліково-аналітичної системи підприємства, який передбачає контроль за оборотністю коштів в розрахунках. Прискорення оборотності в динаміці розглядається як позитивна тенденція.

З цією метою проводять інвентаризацію розрахунків, висилають копії картки аналітичного обліку розрахунків (контокорентні виписки) при розрахунках з іногородніми покупцями (організації-кредитори висилають організаціям-дебіторам). Підприємство-дебітор повертає картку протягом 10 днів із дня одержання. З покупцями з цього самого міста складається акт взаємозвірки.

Основними завданнями управління дебіторською заборгованістю є:

- систематизація і аналіз інформації про покупців, замовників та інших дебіторів підприємства;
- сприяння зростанню обсягу продажу шляхом надання комерційного кредиту і тим самим – зростанню прибутку;
- підвищення конкурентноздатності за допомогою відстрочення платежів;
- визначення ступеня ризику неоплати рахунків покупцями;
- розрахунок прогнозного розміру резерву сумнівних боргів;
- надання рекомендацій по роботі з фактично або потенційно неплатоспроможними покупцями.

Поряд з тим, відзначимо, що при постійних порушеннях платіжної дисципліни, зростанні обсягів простроченої дебіторської і кредиторської заборгованості у зв'язку з нестачею у більшості підприємств оборотних коштів, неможливістю отримання поточних банківських кредитів на вигідних умовах дуже складно вирішувати названі вище завдання управління дебіторської заборгованості [47, с. 663].

Другий потік інформації для аналізу дебіторської заборгованості призначений для зовнішнього використання. Насамперед – це звітність. Для оцінки фактичного стану розрахунків з покупцями та замовниками та наявною заборгованістю застосовують форму № 1 «Баланс (Звіт про

фінансовий стан)», форму № 2 «Звіт про фінансові результати(Звіт про сукупний дохід)», форму № 3 «Звіт про рух грошових коштів», форму № 4 «Звіт про власний капітал», форму № 5 «Примітки до річної фінансової звітності», а також якщо аналізується середнє чи велике підприємство – Звіт про управління, де подається оцінка дебіторської заборгованості з сторони ризику ліквідності та ризиків грошових потоків.

Основним джерелом інформації аналізу щодо дебіторської заборгованості є форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)». У цій формі дебіторська заборгованість представлена цілим рядом статей:

- «Довгострокова дебіторська заборгованість» (рядок 1040);
- «Векселі отримані» (рядок 1120);
- «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги» (рядок 1125);
- «Дебіторська заборгованість за розрахунками»:
  - за виданими авансами (рядок 1130);
  - з бюджетом (рядок 1135);
  - з нарахованих доходів (рядок 1140);
  - із внутрішніх розрахунків (рядок 1145);
- «Інша поточна дебіторська заборгованість» (рядок 1155).

Крім балансу, дебіторська заборгованість деталізована за термінами прострочених платежів у Примітках до фінансової звітності (форма № 5).

Таким чином, за сферою доступності інформаційну базу для аналізу дебіторської заборгованості можна поділити на закриту (конфіденційну, секретну) і відкриту, тобто інформацію, що міститься у бухгалтерській і статистичній звітності, виходить за межі господарського суб'єкта і є відкритою. При цьому користувачів інформації можуть цікавити дані як на поточний момент, так і на найближчу чи більш віддалену перспективу. Але не тільки часові рамки визначають альтернативність цілей проведення аналітичних процедур. Вони залежать також від суб'єктів, конкретних користувачів фінансової інформації.

Суб'єктами (користувачами) аналітичної інформації щодо дебіторської заборгованості виступають, як безпосередньо, так і опосередковано, зацікавлені у діяльності підприємства користувачі інформації [51]:

— до першої групи користувачів належать власники підприємства, кредитори (банки та інші установи), постачальники, клієнти (покупці), податкові органи, персонал підприємства, керівництво. Кожен суб'єкт аналізу вивчає інформацію, виходячи зі своїх інтересів. Так, власникам необхідно вивчити збільшення або зменшення частки власного капіталу і оцінити ефективність використання ресурсів адміністрацією підприємства; кредиторам і постачальникам – доцільність продовження кредиту, умови кредитування, гарантії повернення кредиту; потенційним власником та інвесторам - вигідність вкладення своїх капіталів і т. д.;

— друга група користувачів фінансової звітності – це суб'єкти, які хоча безпосередньо не зацікавлені у діяльності підприємства, проте згідно відповідного договору повинні захищати інтереси першої групи користувачів інформації. Це консультанти, біржі, юристи, преса тощо.

Зрозуміло, що ми можемо зробити аналіз дебіторської заборгованості ТЗОВ «Тернопільбуд» на основі фінансової звітності, яка подана в додатках. Практично всі користувачі фінансових звітів підприємств використовують методи аналізу для прийняття рішень щодо відповідності даних, поданих у фінансовій звітності, реальності. Конфіденційною фінансовою інформацією може скористатися лише керівництво підприємства, а всі інші партнерські групи можуть користуватися тільки публічною (відкритою) інформацією.

Кожна група учасників переслідує свої цілі і вирішує власні питання. При цьому треба мати на увазі, що періодична бухгалтерська або фінансова звітність підприємства – це лише інформація, підготовлена під час виконання на підприємстві облікових процедур, яка характеризує стан підприємства на конкретну дату.

Власники проводять аналіз фінансових звітів для підвищення ефективності організації бухгалтерського обліку, методики окремих ділянок, забезпечення стабільності розвитку фірми.

Кредитори та інвестори аналізують фінансові звіти для того, щоб мінімізувати свої ризики, здійснюючи вкладення. Зрозуміло, що ефективність рішень, що приймаються значною мірою залежать від якості обґрунтування висновку щодо інвестиційної привабливості об'єкта аналізу.

Починають аналітичну роботу щодо наявності та структури дебіторської заборгованості на підприємстві доцільно з аналізу матеріалів інвентаризації розрахунків. Тобто, необхідно виявити фактичні залишки сум на розрахункових рахунках. В акті, складеному про результати інвентаризації розрахунків, доцільно вказати назви проінвентаризованих рахунків, записати суми непогодженої простроченої дебіторської заборгованості і безнадійних боргів. До акту інвентаризації розрахунків додається довідка із зазначенням сум заборгованості, вказується, за що вона числиться, з якого часу і на підставі яких документів.

Аналітичні процедури включають аналіз правильності оплати за відвантажені матеріальні цінності, а також повноти оприбуткування і списання одержаних цінностей. Кожна сума дебіторської заборгованості за окремими рахунками розглядається як передумова виникнення боргу, встановлюються причини і терміни виникнення заборгованості, реальні можливості її погашення.

Вважається, що аналітик на підготовчому етапі повинен отримати всю необхідну інформацію для загального знайомства з станом заборгованості з покупцями і замовниками, в тому числі і загальні дані щодо реалізації продукції та дебіторської заборгованості. Така інформація може бути письмова чи усна, міститись у різноманітних документах, облікових регістрах.

Послідовність аналізу розрахунків з дебіторами подано в табл.3.2.

Таблиця 3.2

Аналітичні процедури щодо розрахунків з основними дебіторами [9]

<i>Документи і реєстри бухгалтерського обліку</i>	<i>Процедури аналізу</i>
Журнал № 3 за рахунками 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”, 681 “Розрахунки за авансами одержаними”, реєстри і документи до них	Перевірка стану розрахунків і сум реалізованої продукції, робіт. Аналіз виконання договірних зобов’язань за відвантаження продукції та порядком її оплати та реальності пов’язаною з цим дебіторської заборгованості

Збираючи загальні відомості щодо виникнення, обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги, її оцінки, аналітику потрібно визначити мінімальний перелік інформації, яка має бути надана або отримана в процесі аналітичних процедур. Такий перелік може бути стандартним, розроблюватись аналітичною програмою на запит управління і доповнюватись аналітиком з урахуванням специфіки інформаційних потреб.

Наступним важливим кроком аналітика є оцінка надійності системи внутрішнього контролю за розрахунковими операціями, пов’язаними з реалізацією. Правильна оцінка системи внутрішнього контролю підприємства-клієнта дасть можливість достовірно визначити суми заборгованості з дебіторами, визначити обсяг цієї заборгованості і структурувати за її видами.

Аналізується також дебіторської заборгованість у фінансовій звітності мінімум за три звітних періоди, з конкретизацією дебіторської заборгованості за складом і по термінах прострочення. При виявленні суттєвих сум простроченої, сумнівної дебіторської заборгованості у письмовому вигляді інформує про це управління підприємства з рекомендаціями щодо виправлення фінансового стану й резервів скорочення цих величин. На цьому ж етапі більш докладно вивчається структурний аналіз дебіторської заборгованості. Аналітик повинен впевнитись у реальному існуванні

залишків дебіторської заборгованості і з'ясувати суми і кому вони належать. Для цього вибірково окремим дебіторам надсилаються листи-запити з проханням підтвердити чи назвати суму заборгованості.

Відтак, інформаційна цінність аналітичних даних про дебіторську заборгованість має важливе значення, оскільки на її основі приймаються рішення про фінансово-економічний стан підприємства як внутрішніми, так і зовнішніми користувачами. Тому підтвердження аналітиком даних, які подає організація у фінансовій звітності щодо розрахунків з дебіторами, є одним із обов'язкових елементів проведення аналітичних процедур щодо визначення фінансового стану досліджуваного підприємства в цілому, та його ліквідності і ділової активності, зокрема.

Таким чином, аналіз дебіторської заборгованості дозволить оцінити формування повної і достовірної інформації про стан розрахунків з покупцями та замовниками, за виданими авансами, з бюджетом тощо за їх величиною, динамікою і структурою по певних звітних періодах, необхідної внутрішнім користувачам – керівникам, засновникам, учасникам і власникам майна підприємства, а також зовнішнім – інвесторам, кредиторам і іншим користувачам аналітичної інформації; провести кваліфіковану та достовірну оцінку розрахунків з дебіторами для виключення простроченої заборгованості, за їх доцільністю, наявністю і рухом майна і зобов'язань; забезпечити інформацією, необхідною внутрішнім і зовнішнім користувачам для контролю за стабільним фінансовим становищем при здійсненні виробничо-господарської діяльності.

3.2. Методика проведення аналізу дебіторської заборгованості

Стан розрахункової дисципліни характеризується наявністю дебіторської заборгованості і має суттєвий вплив на стійкість фінансового стану підприємства. Недотримання договірної і розрахункової дисципліни, несвоєчасне пред'явлення претензій щодо боргів, що виникають, призводять до значного зростання невинуватеної дебіторської заборгованості, а отже, до нестабільності фінансового стану підприємства.

Завдання аналізу полягають також у тому, щоб виявити розміри і динаміку невинуватеної заборгованості, причини її виникнення або зростання.

Система показників економічного аналізу безпосередньо пов'язана з системою показників планування, але не тотожна останній. Кількість показників, необхідна для всебічного аналізу і характеристики дебіторської заборгованості, завжди буде більшою, ніж кількість показників планування.

Зовнішній аналіз стану розрахунку з дебіторами базується на даних фінансової звітності, а саме форм № 1 і № 5. Для внутрішнього аналізу використовують дані аналітичного обліку рахунків, призначених для узагальнення інформації про розрахунки з дебіторами.

Аналіз стану дебіторської заборгованості починають із загального оцінювання динаміки її обсягу загалом і за статтями.

У фінансовій звітності дебіторська заборгованість знаходить своє відображення у бухгалтерському балансі (форма № 1) дебетове сальдо по розрахунках з покупцями та замовниками включають в склад наступних статей:

- «Довгострокова дебіторська заборгованість» (рядок 1040);
- «Векселі одержані» (рядок 1120);
- «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» (рядок 1125);
- «Дебіторська заборгованість за розрахунками» (рядки 1130-1145);
- «Інша поточна дебіторська заборгованість» (рядок 1155).

Крім цього, інформація про заборгованість покупців відображається і в примітках до фінансової звітності (форма № 5). У розділі IX «Дебіторська заборгованість» відповідної форми зазначається сума дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги в класифікації за строками погашення, а також інша поточна дебіторська заборгованість. Також, необхідно вказувати суми визнаної безнадійної заборгованості та наявність резерву сумнівних боргів.

У Балансі (Звіті про фінансовий стан) підприємства «Тернопільбуд» на 1 січня 2018 року дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги склала 59 470 тис. грн., дебіторська заборгованість за виданими авансами – 3 265 тис. грн., з бюджетом – 6 918 тис. грн., в т.ч. з податку на прибуток – 0 тис. грн., інша поточна дебіторська заборгованість – 3 543 тис. грн.

Як ми уже відзначали, що згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» в обов'язковому порядку повинна подаватись інформація у Примітках до фінансової звітності. Однак, підприємство «Тернопільбуд» не робить такої деталізації дебіторської заборгованості, з чим не можна погодитись. Відтак, звернемо увагу на те, що на нашому підприємстві станом на 1 січня 2018 року, виходячи із зазначених сум в балансі (Додаток А) дебіторська заборгованість в цілому становила 73 196 тис. грн., що значно більше, порівняно з попереднім періодом, у якому дебіторська заборгованість складала майже у 2 рази менше або 39 530 тис. грн., що показує проблеми в управлінні дебіторською заборгованістю та контролем за стабілізацією фінансової стабільності ТзОВ «Тернопільбуд».

Необхідно звернути увагу на наступне, ТзОВ «Тернопільбуд» не класифікує в фінансовій звітності дебіторську заборгованість, термін якої перевищує 1 рік чи один операційний цикл як довгострокову, хоча згідно з аналітичного обліку видно, що підприємство має дебіторів, які заборгували кошти більше одного року. Таке нехтування методологічними нормами може мати негативні результати, оскільки будівництво вимагає великих фінансових та інших витрат, необхідний чіткий контроль за процесом

виробництва будівельної продукції та її реалізації. Збільшення дебіторської заборгованості зменшує показники ліквідності, платоспроможності та ділової активності підприємства, а особливо має вплив на оборотність його коштів.

Зобразимо графічно динаміку росту дебіторської заборгованості підприємства «Тернопільбуд» за 2014-2017 рр. на рис. 3.1.

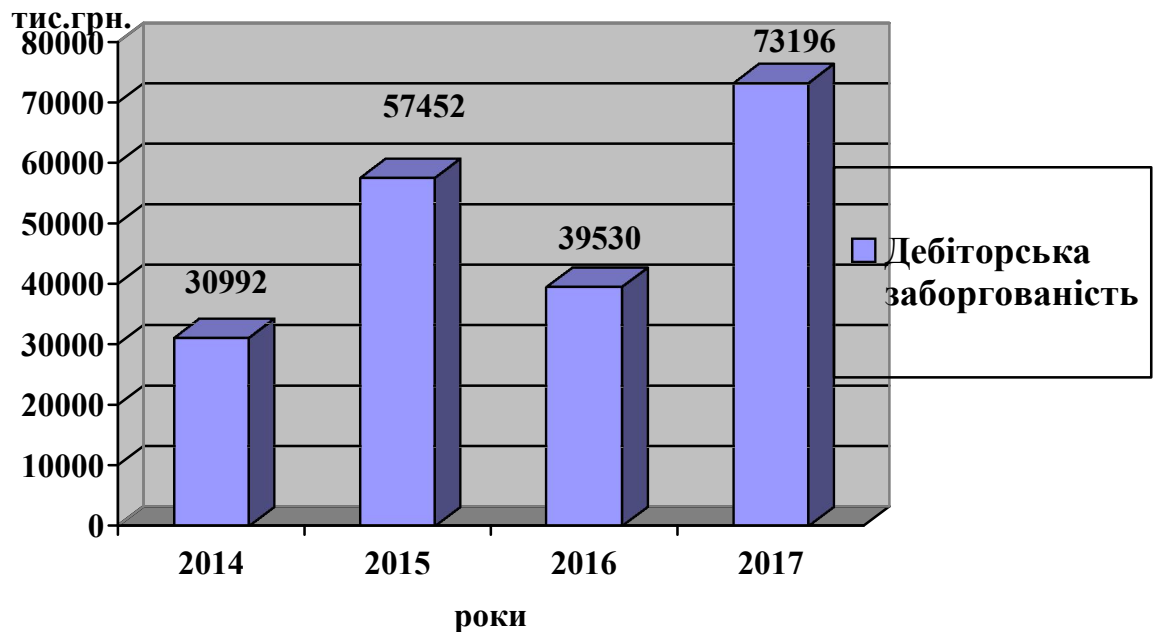

Рис. 3.1. Дебіторська заборгованість ТзОВ «Тернопільбуд» за 2014-2017 рр.

Як бачимо з рис.3.1, дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги мала значний темп зростання 1,85 (абсолютне відхилення +33 666 тис.грн.).

Для аналізу складу і руху дебіторської заборгованості використаємо дані ТзОВ «Тернопільбуд» за крайні 4 роки у табл. 3.3.

Аналіз руху дебіторської заборгованості по складу дав змогу встановити, що її збільшення виникло переважно при розрахунках за товари, роботи і послуги. Сума неоплачених покупцями і замовниками рахунків збільшилась на 27 006 тис. грн., або на 85,17 %, та становила на кінець періоду 59 470 тис. грн. Виявлена тенденція призводить зниження фінансової стабільності і до залежності підприємства від фінансового стану замовників БМР.

Таблиця 3.3

Склад і рух дебіторської заборгованості ТзОВ «Тернопільбуд»
за 2014-2017 рр.

Склад дебіторської заборгованості	2014	2015	2016	2017	Зміни (+;-)
<i>Розрахунки з дебіторами всього у т. ч.</i>	30 992	57 452	39 530	73 196	+33 666
за товари, роботи і послуги	23 303	32 166	32 464	59 470	+27 006
за виданими авансами	1 186	1 117	1 960	3 265	+1 305
з бюджетом	165	1 616	2 181	6 918	+4 737
з інших розрахунків	–	–	–	–	–
інша поточна заборгованість	6 338	22 553	2 925	3 543	+618
<i>у % до вартості майна</i>	8,31	12,29	7,00	9,91	+2,91

Після оцінювання переходять до аналізу якісного стану дебіторської заборгованості. Такий аналіз дає змогу виявити й охарактеризувати динаміку абсолютного і відносного розміру невиправданої заборгованості.

Будівельна організація ТзОВ «Тернопільбуд» в основному проводить безготівкові розрахунки за допомогою платіжних доручень, а грошові чеки використовуються для отримання через кредитну установу готівкових грошей для виплати заробітної плати, підзвітних сум тощо (див.рис.3.2).

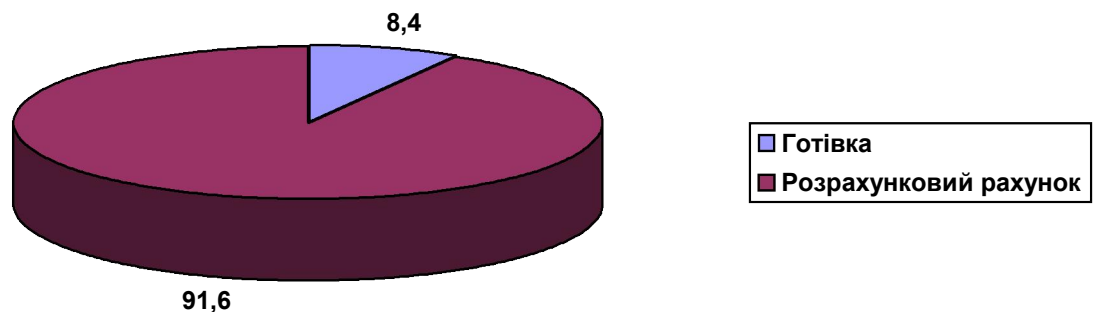

Рис. 3.2. Структура розрахунків із замовниками станом на 1 січня 2018р.

Як бачимо з рис.3.1, ТзОВ «Тернопільбуд» використовує розрахунки готівкою (8,4%) лише в окремих випадках, з більшістю замовників і покупців підприємством укладені договори, відповідно до яких розрахунків за виконані роботи надходять на розрахунковий рахунок підприємства (91,6%). Зазначимо, що підприємство не використовує в своїй практиці розрахунків через оформлення векселів, акредитивів тощо. найчастіше підприємство приймає чеки або ж платіжні доручення.

Налагоджений аналітичний облік дозволить мати інформацію, необхідну для прийняття важливих управлінських рішень. Адже своєчасно аналізуючи стан розрахунків замовниками будівельного контракту і вживаючи певні заходи, можна не тільки уникнути зниження реалізації продукції, навпаки збільшити реальні прибутки підприємства.

На підприємстві «Тернопільбуд» облік ведеться в розрізі кожного замовника та покупця на основі відповідної машинограми, яка складена за допомогою програми 1-С: Бухгалтерія. Автоматизована форма ведення обліку дозволяє володіти даними як синтетичного так і аналітичного обліку в одному документі, бачити обороти за місяць, та заборгованість на кінець місяця, яка виникла через несплату по виставлених рахунках.

Виявлена тенденція зростання сумнівної заборгованості може мати безпосередній вплив на зниження ліквідності та платоспроможності досліджуваного підприємства, можливе погіршення фінансового стану підприємства.

Аналіз ліквідності та платоспроможності полягає у порівнянні статей активу, що згруповані за ознакою ліквідності та розташовані у порядку її спадання, зі статтями пасиву, що згруповані за ознакою строковості і розміщені в порядку збільшення термінів погашення зобов'язання. Результати розрахунку даних коефіцієнтів відображені у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Аналіз ліквідності ТзОВ «Тернопільбуд» за 2016-2017 рр.

<i>Назва показника</i>	<i>2017 рік</i>		<i>Відхилення</i>	
	<i>На початок року</i>	<i>На кінець року</i>	<i>Абсолютне</i>	<i>Відносне %</i>
Коефіцієнт загальної ліквідності	3,73	4,44	+0,71	+19,10
Коефіцієнт поточної ліквідності	2,40	3,07	+0,67	+27,92
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,82	0,62	0,02	-24,39

Отже, аналіз впливу дебіторської заборгованості на фінансовий стан ТзОВ «Тернопільбуд» показав, що підприємство є платоспроможним, загальна ліквідність має досить високе значення, а саме 4,44 на кінець 2017 року і перевищує нормативне значення (1-2) більш, ніж у 2 рази. Коефіцієнт поточної ліквідності, як і коефіцієнт загальної ліквідності, на кінець року має позитивну динаміку, і в 2017 р. зріс на +0,67 або на 28 %. Зміна коефіцієнта до кінця року нам показує, що сума оборотних активів збільшилась на більшу величину, ніж сума поточних зобов'язань. Це позитивне явище для пошуку резервів поповнення оборотних коштів підприємства, які згідно коефіцієнта абсолютної ліквідності є в достатній кількості для погашення поточних зобов'язань, але має негативну динаміку. Показник абсолютної ліквідності на кінець 2017 р. перевищує нормативне значення (0,25-0,35) і дорівнював 0,62, але менше на 24 %, ніж його значення на початок 2017 р.

Наступним етапом проведемо аналіз ділової активності, він дозволяє проаналізувати ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів ТзОВ «Тернопільбуд».

Згідно з даними бухгалтерського обліку щодо дебіторської заборгованості станом на 01.01.2018р. у підприємства «Тернопільбуд» можна зробити деякі висновки щодо ділової активності будівельної організації на

основі розрахунку такого показника як коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості.

$$\text{Коефіцієнт оборотність дебіторської заборгованості} = \frac{\text{Виручка}}{\text{Середньорічна сума дебіторської заборгованості}} \quad (3.1)$$

$$K \text{ одз (2017р.)} = 352\,070 / (738\,612 + 564\,455) : 2 = 352\,070 / 651\,533,5 = 0,54$$

$$K \text{ одз (2016р.)} = 255\,529 / (564\,455 + 467\,555) : 2 = 255\,529 / 516\,005,0 = 0,50$$

Як бачимо з розрахунків, коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості є досить низьким, хоча на кінець звітного періоду спостерігається деяке підвищення оборотності (+0,04). Цей показник дає можливість визначити, скільки разів протягом року обсяги надходжень від реалізації вмщали в собі середній залишок боргових прав (дебіторів). Як правило, чим вище цей показник, тим краще, тому що підприємство швидше одержує оплату по рахунках.

Якщо в 2017 р дебіторська заборгованість компанії зробила 0,54 обороти, то в 2016 р. – тільки 0,5 оборотів, а це означає, що менше одного разу обернулись кошти, вкладені в розрахунки. Для вирішення проблеми необхідно відкоригувати поточну політику управління дебіторською заборгованістю і працювати тільки на умовах передоплати з замовниками та клієнтами, які не платять вчасно за надані послуги, виконанні БМР.

Використовуючи цей коефіцієнт, можна розрахувати більш наглядний показник – період інкасації, тобто час, протягом якого дебіторська заборгованість перейде в кошти. Для цього необхідно розділити тривалість аналізованого періоду на коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості.

Період індексації:

$$2017 \text{ р.} - 365 / 0,54 = 676 \text{ (дні)}$$

$$2016 \text{ р.} - 365 / 0,50 = 730 \text{ (дні)}$$

Отже, повернення заборгованості за наданні БМР та послуги займають приблизно 2 роки або розтягується на весь період будівництва, що є характерно для будівельної галузі. Тому не можна вважати ці показники

критичними, тим більше що у 2017 спостерігається позитивна тенденція до збільшення оборотності розрахунків замовників. Негативним явищем є наявність у структурі дебіторської заборгованості іншої поточної дебіторської заборгованості, яка за своїм економічним змістом відповідає визначенню довгострокової.

Складно сформулювати однозначний висновок про вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан компанії. З одного боку, дебітори відволікають фінансові ресурси компанії. Це може привести до збільшення фінансових витрат у зв'язку з необхідністю додаткового залучення кредитних коштів. Однак з іншого боку, збільшення так званого кредитування клієнтів за рахунок розстрочки платежів дозволяє підвищити рівень збуту будівельної продукції, адже в є можливість отримати послуги і оплатити їх пізніше є важливою в сучасних економічних умовах.

Показники оборотності дебіторської заборгованості корисно порівнювати з оборотністю кредиторської заборгованості. У ході економічної діагностики доцільно зіставити фактичні строки погашення дебіторської заборгованості із тривалістю наданого покупцям періоду відстрочки платежу, що дозволить оцінити ефективність контролю за станом розрахунків з дебіторами й зробити висновки про рівень їхньої кредитоспроможності.

При аналізі кредиторської заборгованості ТЗОВ «Тернопільбуд» не має додаткових фінансових витрат, пов'язаних із залучення позикових коштів для погашення своїх зобов'язань чи поповнення оборотних грошових коштів, підприємство є прибутковим і платоспроможним, то в цьому випадку низька оборотність дебіторської заборгованості буде мати незначний негативний вплив на діяльність компанії. В інших випадках збільшення оборотності дебіторської заборгованості буде мати негативний ефект для підприємства.

3.3. Шляхи підвищення управління дебіторською заборгованістю та підвищення фінансового стану підприємства

Для підприємства досить важливим питанням є управління дебіторською заборгованістю як на стадії формування дебіторської заборгованості, так і на стадії її інкасації.

Система управління дебіторською заборгованістю являє собою частину загального управління оборотними активами та маркетингової політики підприємства, що спрямована на розширення обсягу реалізації продукції та полягає в оптимізації розміру цієї заборгованості та забезпеченні своєчасної її оплати [39, с. 125].

Аналіз основних проблем управління дебіторською заборгованістю, з якими стикаються підприємства та організації, показав, що їх можна систематизувати таким чином:

- відсутність чіткої інформації щодо термінів погашення зобов'язань підприємствами-дебіторами;
- не розроблений регламент та методика роботи з простроченою дебіторською заборгованістю;
- не здійснюється оцінка фінансового стану дебіторів і ефективність надання відстрочок платежів.

Для вирішення вищезгаданих проблем з метою покращення фінансового стану суб'єктів господарювання необхідно визначити чітку методику та етапи управління дебіторською заборгованістю [6, с. 24].

Ефективність діяльності підприємства безпосередньо залежить від правильності рішень, які приймаються менеджерами підприємств, адже забезпечення оптимального обсягу дебіторської заборгованості та її частки у структурі оборотних активів підприємства є актуальною проблемою для усіх підприємств, незалежно від форм власності, від їх величини тощо. Через управління дебіторською заборгованістю можна впливати на обсяг прибутку підприємства, його ліквідність і платоспроможність, а відповідно і на ризики,

що з ними пов'язані.

Основною функцією, на якій базується процес управління дебіторською заборгованістю, є жорсткий контроль за фінансовими потоками підприємства.

Процес управління повинен бути спрямований на вирішення таких основних завдань:

- мінімізація фінансових ризиків, пов'язаних з можливістю збитків від списання безнадійних боргів та мінімізація фінансових ризиків, пов'язаних з дефіцитом грошових коштів;
- мінімізація втрат від інфляційного знецінення суми заборгованості;
- мінімізація недоотриманого доходу в зв'язку з неможливістю активного комерційного використання коштів, інвестованих у дебіторську заборгованість;
- перебудова управління за допомогою маркетингу в умовах неплатежів [55, с. 291].

Таким чином, зміст та основна мета управління дебіторською заборгованістю полягає в максимізації прибутку підприємства шляхом управління процесами формування та інкасації дебіторської заборгованості.

Структурно-логічну модель процесу управління дебіторською заборгованістю запропонувала у своєму дослідженні Польова О.Л. і, з нашої точки зору, дана модель повністю описує зміст процесу управління дебіторською заборгованістю (рис. 3.3).

Відомий український науковець проф. Бланк І.О. виділяє такі основні етапи управління дебіторською заборгованістю:

1. Аналіз дебіторської заборгованості в минулому періоді. На даному етапі необхідно провести комплексний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості. Слід проаналізувати кількісний та якісний склад заборгованостей, коефіцієнти оборотності, співвідношення заборгованостей за сумами та строками оплати, їх вплив на фінансові результати підприємства.

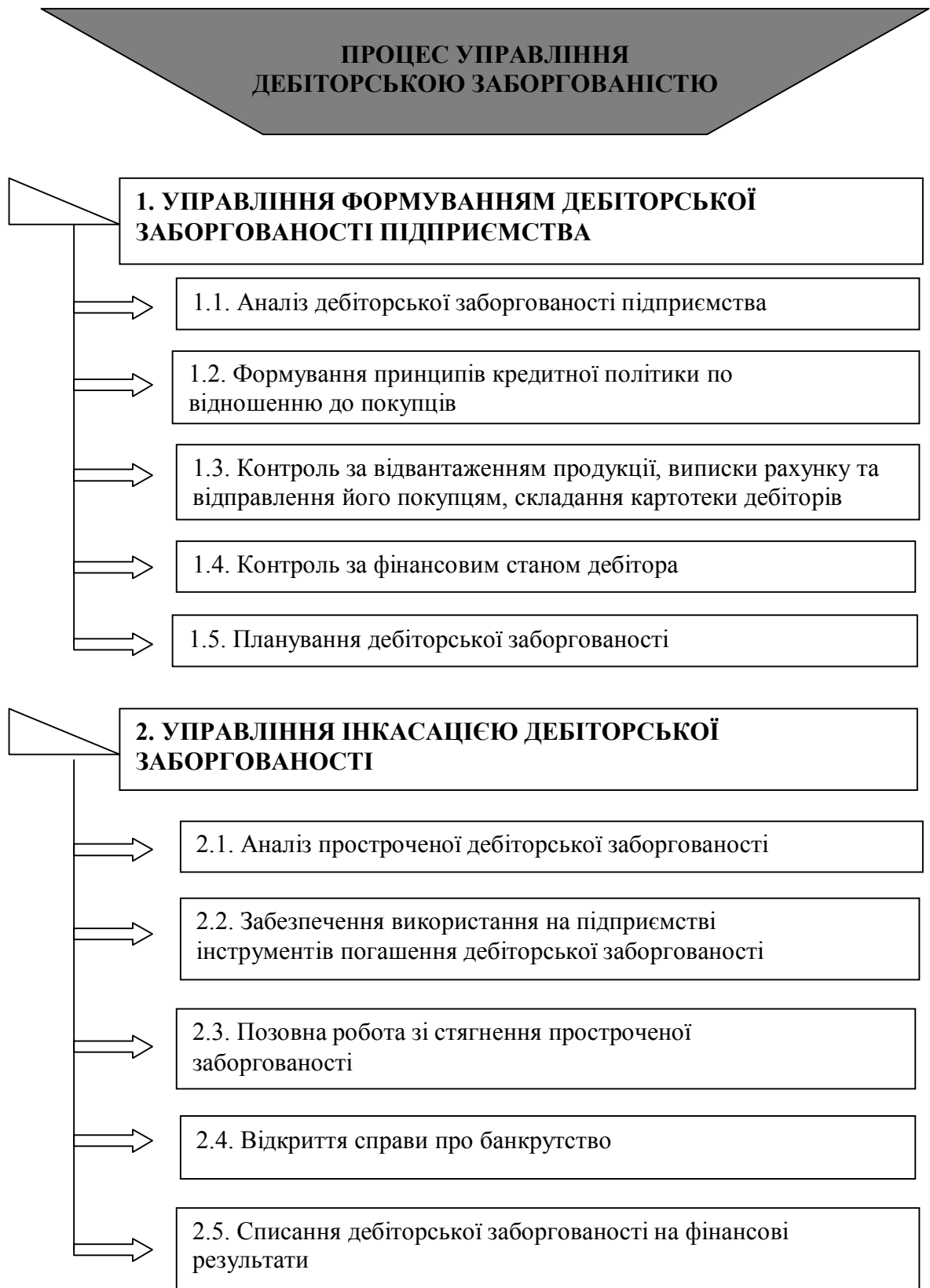

Рисунок 3.3. Структурно-логічна модель процесу управління дебіторською заборгованістю [55, с. 291]

2. Формування принципів кредитної політики по відношенню до покупців. Тип кредитної політики характеризує принципові підходи до її здійснення з позиції співвідношення рівнів прибутковості та ризику кредитної діяльності підприємства. Розрізняють три типи кредитної політики підприємства по відношенню до покупців продукції: консервативний, помірний і агресивний.

3. Формування параметрів дебіторської заборгованості, згідно з обраним типом кредитної політики: рівень кредитного ліміту як гранична межа рівня дебіторської заборгованості; ліміт строку інкасації дебіторської заборгованості; шкала нормативної рентабельності для формування договірної ціни за товари та послуги; шкала знижок для розрахунків із замовниками на умовах попередньої оплати та у випадку скорочення строку інкасації дебіторської заборгованості.

4. Формування стандартів оцінки покупців і диференціація умов надання кредиту. Цей процес базується на вивченні кредитоспроможності покупців.

5. Формування процедури інкасації дебіторської заборгованості, який передбачає розробку заходів з погашення дебіторської заборгованості, терміни сплати якої прострочені.

6. Забезпечення використання на підприємстві сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості, які прискорюють її переведення в грошову форму оборотних активів. При цьому можуть застосовуватися різні форми рефінансування: факторинг, облік векселів, виданих покупцями продукції, форфейтинг.

7. Побудова ефективної системи контролю за рухом і своєчасною інкасацією дебіторської заборгованості. Найбільше значення набуває здійснення контролю, який дозволяє з'ясувати, наскільки ефективно та своєчасно відбувається погашення дебіторської заборгованості, наскільки запропонована відстрочка платежу відповідає вимогам ринку та стану на ньому підприємства [7, с. 196-201].

У процесі управління дебіторською заборгованістю одним із головних етапів розглядають процес її реструктуризації. Необхідність реструктуризації товарної дебіторської заборгованості може виникнути не лише у разі проведення внутрішньої фінансової санації підприємства-постачальника в час загрози банкрутства, а й при виявленні симптомів легкої кризи, пов'язаної із зниженням рівня абсолютної платоспроможності, виникненням постійної потреби у залученні додаткових позикових коштів для здійснення поточних платежів.

Процес реструктуризації відрізняється від політики управління дебіторською заборгованістю непостійністю, необов'язковістю, але чіткою цілеспрямованістю. Потреба у зміні структури та обсягу дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги виникає внаслідок виявлення негативних змін у поточній платоспроможності підприємства-постачальника.

Реструктуризація дебіторської заборгованості може відбуватися в процесі ряду дій та етапів. Якщо розглядати заходи щодо підвищення її ліквідності, тоді доцільно застосовувати рефінансування дебіторської заборгованості. Рефінансування дебіторської заборгованості являє собою систему фінансових операцій, які забезпечують прискорену трансформацію дебіторської заборгованості у грошові активи. Серед основних форм рефінансування дебіторської заборгованості мають місце факторинг, форфейтинг та облік векселів [8, с. 158].

Надмірна величина дебіторської заборгованості в активах підприємства є однією з найбільш гострих проблем сучасності, адже в кризових умовах економіки України дотримуватись фінансової дисципліни досить важко, а іноді й зовсім неможливо. Це часто призводить до втрати підприємствами-кредиторами платоспроможності та ліквідності через гостру нестачу ліквідних коштів, які «завантажені» у складі дебіторської заборгованості. Таким чином, в умовах ринкової економічної діяльності менеджменту підприємства доцільно впроваджувати такі економічні заходи, як

реструктуризація або рефінансування дебіторської заборгованості, що дозволить прискорити процес її погашення.

Рефінансування дебіторської заборгованості – це переведення її в інші, ліквідні форми оборотних активів: гроші, короткострокові фінансові вкладення тощо. Рефінансування базується на принципах:

- загальні витрати на рефінансування не повинні перевищувати очікуваний прибуток від використання вивільнених коштів у господарському обороті;

- витрати на рефінансування не повинні перевищувати вартості короткострокових кредитів для підтримки платоспроможності підприємства до інкасації дебіторської заборгованості;

- витрати на рефінансування не повинні перевищувати інфляційні втрати у випадку затримки платежів.

Основними методами рефінансування дебіторської заборгованості є:

- 1) облік векселів, які видані покупцям продукції;
- 2) форфейтинг;
- 3) факторинг [16, с. 83].

Факторинг являє собою фінансову операцію, під час якої підприємство-продавець передає право отримання грошей за платіжними документами за відвантаженою продукцією банку. За здійснення такої операції банк стягує з підприємства-продавця визначену комісійну плату, яка встановлюється у відсотках до суми платежу. Ставки комісійної плати диференціюються з урахуванням рівня платоспроможності покупця і передбачених термінів. Крім того, банк у термін до 3-х днів здійснює кредитування підприємства-покупця у формі попередньої сплати боргових зобов'язань щодо платіжних документів. За час існування факторингу в Україні були виділені переваги та можливості, які він надає поряд з іншими інструментами рефінансування:

- гарантована відсутність іммобілізації оборотних коштів у дебіторську заборгованість;
- відсутність застави;

- прискорення оборотності коштів;
- розширення клієнтської бази та встановлення стабільних відносин з покупцями, які матимуть можливість закупляти товар з відстроченням оплати;
- можливість здійснювати гуртові закупівлі за вигіднішими цінами та підтримувати розширений асортимент продукції;
- поліпшення ділового іміджу та платоспроможності через можливість проведення своєчасних розрахунків зі своїми кредиторами;
- зміцнення ринкової позиції [59, с. 413]

Форфейтинг являє собою фінансову оперативність по експортному товарному кредиту шляхом передачі (індосамента) переказного векселя на користь банку зі сплатою комісійної винагороди. Тобто, за своєю суттю, форфейтинг полягає у трансформації комерційного кредиту в банківський кредит. Банк бере на себе зобов'язання щодо фінансування експортної операції шляхом сплати за обліковим векселем, який гарантується наданням авалю банку держави імпортера. В результаті форфейтування заборгованість покупця за товарним кредитом трансформується в заборгованість фінансову (на користь банку). За своїм економічним змістом форфейтинг об'єднує елементи факторинга і обліку векселів.

Форфейтинг використовується при здійсненні довгострокових експортних поставок і дозволяє експортеру негайно отримати грошові кошти шляхом обліку векселів, хоча форфейтинг також має свої недоліки, а саме високу вартість. Тому потрібно розглядати можливість долучення витрат з операції форфейтингу у вартість контракту, який укладається з іноземним імпортером продукції [8, с. 159].

Варто відзначити, що в Україні цей вид послуг банку не набув належного розвитку, що пов'язано зокрема із непоінформованістю можливих споживачів цієї послуги про її переваги та недоліки, а також недосконалістю законодавчої бази щодо регулювання цієї операції. Крім того, розвиток

форфейтингу в Україні обмежують його порівняно висока вартість для суб'єктів господарювання та висока ризикованість для покупця-форфейтора.

Щодо обліку векселів, що надаються покупцями продукції, він являє собою фінансову операцію з продажу їх банку або іншому фінансовому інституту чи суб'єкту господарювання за визначеною (дисконтною) ціною, яка встановлюється залежно від їх номіналу, строку погашень та облікової вексельної ставки. Облікова вексельна ставка включає: середню депозитну ставку, ставку комісійної винагороди, а також рівня премії за ризик у разі сумнівної платоспроможності векселедавця. Зазначена операція може бути здійснена тільки щодо переказного векселя [8, с. 159].

Переваги такої форми рефінансування для підприємства-постачальника полягають у:

- гарантії, що кредити, які надає підприємство своїм контрагентам, можуть бути рефінансовані у банку за вигідною відсотковою ставкою;
- підвищенні рівня ліквідності активів.

Ефективність операції з обліку векселів підприємство-постачальник може оцінити шляхом порівняння додаткових доходів, які сподівається отримати від використання коштів протягом періоду, що залишається до кінця погашення векселя, з розміром дисконтної ціни [16, с. 83].

Як відомо, стан дебіторської заборгованості безпосередньо впливає на фінансову стійкість підприємств. Збільшення дебіторської заборгованості означає вилучення засобів з обороту, що призводить до зниження платоспроможності підприємства, зниження його конкурентної переваги на ринку і загалом справляє негативний вплив на фінансову стійкість підприємства. Тому актуальним стає питання ефективного управління дебіторською заборгованістю.

Для оптимізації розміру та структури дебіторської заборгованості підприємствам доцільно рефінансувати її частину. Основними методами рефінансування є: облік векселів, форфейтинг та факторинг. Незважаючи на

деякі недоліки, ці методи мають ряд переваг і виступають ефективними інструментами управління дебіторською заборгованістю.

Застосування методів рефінансування дебіторської заборгованості дає можливість переведення її в інші, ліквідні форми оборотних активів: гроші, короткострокові фінансові вкладення тощо. Це сприяє підвищенню фінансової стійкості підприємства.

Отже, управління дебіторською заборгованістю підприємства повинно містити ряд елементів: формування принципів здійснення розрахунків підприємства з контрагентами; стандартів оцінки покупців і диференціації умов надання кредиту; системи штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язань; процедури інкасації дебіторської заборгованості. У сучасних умовах необхідно контролювати стан розрахунків та стежити за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості, оскільки значне перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості та зумовлює необхідність залучення додаткових джерел фінансування або проведення рефінансування дебіторської заборгованості.

Адекватність управління дебіторською заборгованістю надає підприємству орієнтири щодо підвищення рівня ліквідності та платоспроможності, а також слугує інструментом скорочення ризиків фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, що у сучасних нестабільних політичних та економічних умовах є підґрунтям для забезпечення ефективної та фінансово стабільної діяльності та довгострокових перспектив розвитку.

Висновки до розділу 3

1. У ТзОВ «Тернопільбуд» станом на 1 січня 2018 року дебіторська заборгованість в цілому становила 73 196 тис. грн., що значно більше, порівняно з попереднім періодом, у якому дебіторська заборгованість складала майже у 2 рази менше або 39 530 тис. грн., що показує певні проблеми в управлінні дебіторською заборгованістю та контролем за стабілізацією фінансового становища досліджуваного підприємства. Структура дебіторської заборгованості ТзОВ «Тернопільбуд» така: дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги склала 59 470 тис. грн., дебіторська заборгованість за виданими авансами – 3 265 тис. грн., з бюджетом – 6 918 тис. грн., в т.ч. з податку на прибуток – 0 тис. грн., інша поточна дебіторська заборгованість – 3 543 тис. грн.

2. Аналіз руху дебіторської заборгованості по складу дав змогу встановити, що її збільшення виникло переважно при розрахунках за товари, роботи і послуги. Сума неоплачених покупцями і замовниками рахунків збільшилась на 27 006 тис. грн., або на 85,17 %, та дорівнювала на кінець 2007 р. – 59 470 тис. грн. Виявлена тенденція може призвести до зниження фінансової стабільності і до залежності підприємства від фінансового стану замовників БМР.

3. Аналіз впливу дебіторської заборгованості на фінансовий стан ТзОВ «Тернопільбуд» показав, що підприємство є платоспроможним, загальна ліквідність має досить високе значення, а саме 4,44 на кінець 2017 року і перевищує нормативне значення (1-2) більш, ніж у 2 рази. Коефіцієнт поточної ліквідності, як і коефіцієнт загальної ліквідності, на кінець року має позитивну динаміку, і в 2017 р. зріс на +0,67 або на 28 %. Зміна коефіцієнта до кінця року нам показує, що сума оборотних активів збільшилась на більшу величину, ніж сума поточних зобов'язань. Це позитивне явище для пошуку резервів поповнення оборотних коштів підприємства, які згідно коефіцієнта абсолютної ліквідності є в достатній кількості для погашення поточних

зобов'язань, але має негативну динаміку. Показник абсолютної ліквідності на кінець 2017 р. перевищує нормативне значення (0,25-0,35) і дорівнював 0,62, але менше на 24 %, ніж його значення на початок 2017 р.

4. За даними обліку і звітності ТзОВ «Тернопільбуд» щодо дебіторської заборгованості станом на 01.01.2018р. можна зробити деякі висновки щодо ділової активності будівельної організації, а саме коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості є досить низьким, хоча на кінець звітного періоду спостерігається деяке підвищення оборотності (+0,04). Якщо в 2017 р дебіторська заборгованість компанії зробила 0,54 обороти, то в 2016 р. – тільки 0,5 оборотів, а це означає, що менше одного разу протягом операційного циклу обернулись кошти, вкладені в розрахунки. Розрахунок періоду інкасації показав, що повернення заборгованості за наданні БМР та послуги займають приблизно 2 роки або розтягується на весь період будівництва, що є характерно для будівельної галузі. Тому не можна вважати ці показники критичними, тим більше що у 2017 спостерігається позитивна тенденція до збільшення оборотності розрахунків замовників. Негативним явищем є наявність у структурі дебіторської заборгованості іншої поточної дебіторської заборгованості, яка за своїм економічним змістом відповідає визначенню довгострокової.

5. При аналізі кредиторської заборгованості ТзОВ «Тернопільбуд» не має додаткових фінансових витрат, пов'язаних із залучення позикових коштів для погашення своїх зобов'язань чи поповнення оборотних грошових коштів, підприємство є прибутковим і платоспроможним, то в цьому випадку низька оборотність дебіторської заборгованості буде мати незначний негативний вплив на діяльність компанії. В інших випадках збільшення оборотності дебіторської заборгованості буде мати негативний ефект для підприємства.

ВИСНОВКИ

1. Дослідження наукової літератури та опрацювання нормативних документів, дав змогу визначити економічну суть дебіторської заборгованості як об'єкта обліку, а саме: дебіторська заборгованість – це частина активів, які пов'язані із зобов'язанням сплатити підприємству кошти або інші матеріальні блага внаслідок зустрічних договірних зобов'язань. Дане визначення розкриває економічний зміст дебіторської заборгованості з облікової сторони (актив) та відображає реальні причини її виникнення (договірні зобов'язання).

2. Удосконалено порядок виділення елементів у загальній структурі довгота короткострокової дебіторської заборгованості повинна мати більш чітке співвідношення, а саме: в межах довгострокової – довгострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; довгострокові векселі одержані; інша довгострокова дебіторська заборгованість, а в короткостроковій: короткострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; короткострокові векселі одержані; інша короткострокова дебіторська заборгованість. Така класифікація дає змогу надає повну інформацію про вид дебіторської заборгованості та її спроможність перетворитись з фінансових зобов'язань у гроші у певний термін і за участі певних сторін. Таким чином має розкриватись інформація щодо дебіторської заборгованості і в звітності.

3. Для потреб управління в внутрішньогосподарському обліку, на аналітичних рахунках і в регістрах доцільно було б виділяти: термінову – час погашення якої настав у даному звітному періоді; відстрочену – заборгованість, яку за певних умов переглянуто або ж оформлено у вигляді векселя; прострочену дебіторську заборгованість – час оплати якої настав у попередньому звітному періоді, а оплата не здійснена. Важливо також прострочену дебіторську заборгованість групувати за періодами на момент складання фінансової звітності (півріччя, рік) та до настання строку позивної давності, а саме: прострочена заборгованість дебіторів строком до 6 місяців; від

6 місяців до 1-ого року; від 1-ого року до 3-ьох років (строку позивної давності). Таке групування простроченої заборгованості дасть можливість визначити її приналежність відповідно до коротко- або довгострокової заборгованості на момент складання балансу, а також слідкувати за її терміном з метою вчасного погашення, або ж списання відповідно до вимог Податкового кодексу України.

4. Аналіз національних П(С)БО та МСФЗ щодо оцінки дебіторської заборгованості показав, що П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» визначає порядок оцінки лише для поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» визначає методи оцінки для фінансових активів, подібно до порядку, який зазначений в МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». Також згідно з МСФЗ не передбачено створення резерву сумнівних боргів. Крім того, у даних положеннях не має інформації щодо оцінки довгострокової дебіторської заборгованості на момент виникнення та на дату балансу. Таким чином, в сфері оцінки дебіторської заборгованості існують певні проблеми щодо оцінки довгострокової дебіторської заборгованості, а також в цих положеннях викладенні різні підходи щодо оцінки на дату балансу поточної дебіторської заборгованості та дебіторської заборгованості, яка є фінансовим інструментом.

5. Порівнюючи методи створення резерву сумнівних боргів, визначено їхні позитивні та негативні сторони. Перевага методу створення резерву виходячи з платоспроможності окремих дебіторів полягає у тому, що його розрахунок, як правило, має високий відсоток ймовірності, бо до уваги береться фінансовий стан кожного підприємства, яке має дебіторську заборгованість. Недоліками можна вважати трудомісткість розрахунку резерву за цим методом (потрібно вникати у кожен прострочену дебіторську заборгованість за конкретним дебітором). Створення резерву на основі класифікації простроченої дебіторської заборгованості за термінами її виникнення вимагає від бухгалтера менших затрат часу. Цей метод є менш точним.

6. В процесі вивчення особливостей формування резерву сумнівних боргів у бухгалтерському обліку та згідно з нормами Податкового кодексу України виявлено, що досі певні існують протиріччя та розбіжності в порядку створення резерву в бухгалтерському обліку та обліку в цілях оподаткування. Зокрема, основна відмінність полягає у визначенні суми резерву: з метою оподаткування сума відрахувань у резерв залежить від періоду прострочення погашення боргу, а в бухгалтерському обліку резерв залежить від бухгалтерського стану (платоспроможності) боржника і оцінки ймовірності погашення боргу повністю або частково.

7. Запропоновано доповнити рахунок 37 окремим субрахунком 370 «Розрахунки за бартерними операціями», оскільки наведений в Інструкції № 291 перелік субрахунків до рахунку 37 є неповний, адже не враховує дебіторську заборгованість за бартерними операціями. Дана пропозиція виходить з того, що вимога (претензія) може виникати та внаслідок передання необоротних або оборотних матеріальних активів у обмін на матеріальні ресурси, надані послуги або виконані роботи у результаті бартерних операцій. Ця особливість вимагає виокремлення у складі дебіторської заборгованості тієї частини, яка припадає на необоротні та оборотні активи за бартерними операціями.

8. Планом рахунків бухгалтерського обліку та Інструкцією № 291 не виділено окремого рахунку щодо довгострокової дебіторської заборгованості, адже крім дебіторської заборгованості на рахунку 18 також групується інформація пр. інші необоротні активи. На наш погляд, такий порядок синтетичного обліку довгострокової дебіторської заборгованості є недоцільним. Тому варто з рахунку 18 забрати субрахунок 184 «Інші необоротні активи». Введення таких змін дасть змогу відокремити інформацію про довгострокову дебіторську заборгованість з метою управління її величиною за видами заборгованостей та терміном погашення, а також полегшить заповнення фінансової звітності, так як для

довгострокової дебіторської заборгованості виділений окремий рядок з аналогічною назвою.

9. У зв'язку з останніми змінами, у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» відмінено коригуючи статті «Чиста реалізаційна вартість», «Первісна вартість», «Резерв сумнівних боргів» до статті балансу «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги». Дані статті враховували принцип обачності у балансі, за допомогою якого оцінка активів (дебіторської заборгованості) здійснювалась за нижчою із двох вартостей: первісною або чистою вартістю реалізації. На наш погляд, додержання принципу обачності та розкриття наведених статей в балансі не дозволяє створювати економічно необґрунтовані резерви, свідомо занижувати активи або доходи, або навмисно завищувати зобов'язання або витрати. На жаль, діюча форма балансу містить лише нетто величини дебіторської заборгованості, що включається до його валюти.

10. Заборгованість пов'язаних сторін і дебіторську заборгованість за внутрішньовідомчими розрахунками показують у вписуваному рядку 1145 балансу. На нашу думку, даний рядок має бути обов'язковим до розкриття (стаціонарним) для компаній, які мають в своєму підпорядкуванні самостійні структурні підрозділи, так як ТОВ «Тернопільбуд», в склад якого входять різні будівельно-монтажні організації, будівельні управління, спеціалізовані будівельні управління, комбінати, заводи з окремим балансом. Виділення окремим рядком дебіторську заборгованість за внутрішньовідомчими розрахунками дасть змогу контролювати дебіторську заборгованість за виконанні роботи, надані послуги головному будівельному управлінню для виконання своїх договірних зобов'язань, так як, на даний момент, у структурі дебіторської заборгованості підвідомчих будівельно-монтажних управлінь значну частку займає дебіторська заборгованість щодо внутрішніх розрахунків, оскільки ТОВ «Тернопільбуд» часто є основним замовником виконання будівельно-монтажних робіт у своїх структурних підрозділах.

11. Варто відзначити, що в зв'язку з останніми змінами, у формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» відмінено коригуючи статті «Чиста реалізаційна вартість», «Первісна вартість», «Резерв сумнівних боргів» до статті балансу «Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги». Дані статті враховували принцип обачності у балансі, за допомогою якого оцінка активів (дебіторської заборгованості) здійснювалась за нижчою із двох вартостей: первісною або чистою вартістю реалізації. На наш погляд, додержання принципу обачності та розкриття наведених статей в балансі не дозволяє створювати економічно необґрунтовані резерви, свідомо занижувати активи або доходи, або навмисно завищувати зобов'язання або витрати. На жаль, діюча форма балансу містить лише нетто величини дебіторської заборгованості, що включається до його валюти.

12. Задля об'єктивності та достовірності відображення дебіторської заборгованості як активу, підприємствам варто звертати увагу на строки погашення дебіторської заборгованості за кожним боржником, термін несплати яких більше 3-ьох місяців та розраховувати резерви сумнівних і безнадійних боргів для сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. З цією метою пропонуємо форму внутрішньої звітності для узагальнення результатів розрахунків із покупцями і замовниками для більш оптимального їх управління. Дані представленого документу свідчать, що обов'язковим повинно бути оприлюднення інформації за цією формою звітності, оскільки це дасть можливість: виявити непорядних боржників; простежити стан розрахунків контрагентів і в разі виникнення підозри в їх ненадійності – завчасно відмовитись від співпраці; зробити більш прозорішими взаєморозрахунки; допомогти відділу по справам банкрутства бачити потенційних неплатоспроможних контрагентів.

13. У ТзОВ «Тернопільбуд» станом на 1 січня 2018 року дебіторська заборгованість в цілому становила 73 196 тис. грн., що значно більше, порівняно з попереднім періодом, у якому дебіторська заборгованість складала майже у 2 рази менше або 39 530 тис. грн., що показує певні

проблеми в управлінні дебіторською заборгованістю та контролем за стабілізацією фінансового становища досліджуваного підприємства. Структура дебіторської заборгованості ТзОВ «Тернопільбуд» така: дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги склала 59 470 тис. грн., дебіторська заборгованість за виданими авансами – 3 265 тис. грн., з бюджетом – 6 918 тис. грн., в т.ч. з податку на прибуток – 0 тис. грн., інша поточна дебіторська заборгованість – 3 543 тис. грн. Аналіз руху дебіторської заборгованості по складу дав змогу встановити, що її збільшення виникло переважно при розрахунках за товари, роботи і послуги. Сума неоплачених покупцями і замовниками рахунків збільшилась на 27 006 тис. грн., або на 85,17 %, та дорівнювала на кінець 2007 р. – 59 470 тис. грн. Виявлена тенденція може призвести до зниження фінансової стабільності і до залежності підприємства від фінансового стану замовників БМР.

14. Аналіз впливу дебіторської заборгованості на фінансовий стан ТзОВ «Тернопільбуд» показав, що підприємство є платоспроможним, загальна ліквідність має досить високе значення, а саме 4,44 на кінець 2017 року і перевищує нормативне значення (1-2) більш, ніж у 2 рази. Коефіцієнт поточної ліквідності, як і коефіцієнт загальної ліквідності, на кінець року має позитивну динаміку, і в 2017 р. зріс на +0,67 або на 28 %. Зміна коефіцієнта до кінця року нам показує, що сума оборотних активів збільшилась на більшу величину, ніж сума поточних зобов'язань. Це позитивне явище для пошуку резервів поповнення оборотних коштів підприємства, які згідно коефіцієнта абсолютної ліквідності є в достатній кількості для погашення поточних зобов'язань, але має негативну динаміку. Показник абсолютної ліквідності на кінець 2017 р. перевищує нормативне значення (0,25-0,35) і дорівнював 0,62, але менше на 24 %, ніж його значення на початок 2017 р.

15. За даними обліку і звітності ТзОВ «Тернопільбуд» щодо дебіторської заборгованості станом на 01.01.2018р. можна зробити деякі висновки щодо ділової активності будівельної організації, а саме коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості є досить низьким, хоча на кінець

звітнього періоду спостерігається деяке підвищення оборотності (+0,04). Якщо в 2017 р дебіторська заборгованість компанії зробила 0,54 обороти, то в 2016 р. – тільки 0,5 оборотів, а це означає, що менше одного разу протягом операційного циклу обернулись кошти, вкладені в розрахунки. Розрахунок періоду інкасації показав, що повернення заборгованості за наданні БМР та послуги займають приблизно 2 роки або розтягується на весь період будівництва, що є характерно для будівельної галузі. Тому не можна вважати ці показники критичними, тим більше що у 2017 спостерігається позитивна тенденція до збільшення оборотності розрахунків замовників. Негативним явищем є наявність у структурі дебіторської заборгованості іншої поточної дебіторської заборгованості, яка за своїм економічним змістом відповідає визначенню довгострокової. При аналізі кредиторської заборгованості ТзОВ «Тернопільбуд» не має додаткових фінансових витрат, пов'язаних із залучення позикових коштів для погашення своїх зобов'язань чи поповнення оборотних грошових коштів, підприємство є прибутковим і платоспроможним, то в цьому випадку низька оборотність дебіторської заборгованості буде мати незначний негативний вплив на діяльність компанії. В інших випадках збільшення оборотності дебіторської заборгованості буде мати негативний ефект для підприємства.

Таким чином, узагальнення теоретичних положень і проведення досліджень дозволяє зробити висновок, що реалізація розроблених в магістерській роботі рекомендацій дозволить підвищити ефективність інформаційного забезпечення управління дебіторською заборгованістю через раціональну організацію методики обліку й контролю розрахунків з дебіторами, сприятиме удосконаленню методики аналізу дебіторської заборгованості та визначення її впливу на фінансовий стан підприємства як в практичній діяльності ТзОВ «Тернопільбуд», так і на інших підприємствах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алпатова, Н. Організація бухгалтерського обліку на підприємстві / Н. Алпатова // Все про бухгалтерський облік. – 2017. – № 109. – С. 69-73.
2. Анализ хозяйственной деятельности: [ученик] / Под ред. В.А. Белобородова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 352 с.
3. Береза С. Л. Дебіторська заборгованість: проблеми облікової інтерпретації / С. Л. Береза // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць (Дніпропетровськ: ДНУ). – 2016. – Вип. 126. – С. 151–156.
4. Береза С. Л. Побудова облікової політики відображення грошових активів та дебіторської заборгованості / С. Л. Береза // Вісник ЖДТУ. – Житомир, 2017. – №1(23). – С. 35-43.
5. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М. Д. Білик // Фінанси України. – 2016. – № 12. – С. 24 – 36.
6. Блакита Г. В. Актуальні питання управління дебіторською заборгованістю / Блакита Г. В. // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. – №3(69). – С. 23-30.
7. Бланк И. А. Финансовый менеджмент / Бланк И. А. – К. : Эльга, 2004. – 655 с.
8. Блащак Л. М. Шляхи до раціонального управління дебіторською заборгованістю / Блащак Л. М. // Науковий вісник «Львівської політехніки». – 2009. – № 1. – С. 157-159.
9. Буднік Т. В. Проблеми та шляхи удосконалення дебіторської заборгованості як об'єкта обліку й аналізу / Т. В. Буднік, Є. П. Гнатенко // Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського – 2016. – Вип. 9. – С. 740-743. [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/152.pdf>.
10. Бутинець Ф.Ф., Горецька Л.Л. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: [навч. посіб.] / Бутинець Ф.Ф., Горецька Л.Л. – Житомир: ПП

- «Рута», 2002. – 544 с.
11. Бутинець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Малюга Н.М., Чижевська Л.В. Бухгалтерський управлінський облік. [підручник] / за ред. Ф.Ф.Бутинця. – Житомир: ПП „Рута”, 2002. – 482 с.
  12. Власюк Г. В. Проблеми класифікації та оцінки дебіторської заборгованості, шляхи її вирішення / Г. В. Власюк // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2017. – Вип. 6. – С. 131-135.
  13. Гангал Л. С. Основні проблеми та шляхи вдосконалення обліку дебіторської заборгованості. [Електронний ресурс] Режим доступу rusnauka.com/18_EN_2009/Economics/48184.doc.htm.
  14. Гладій І. О. Проблеми обліку дебіторської заборгованості / І. О. Гладій, Л. А. Фірсова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/9_KPSN_2011/Economics/7_84494.doc.htm.
  15. Гладких Т. В. Фінансовий облік : [навч. посіб.] / Т.В. Гладких. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 480 с.
  16. Гнеушева І. Вплив застосування методів рефінансування дебіторської заборгованості на фінансову стійкість підприємства / Гнеушева І. // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8. – С. 82-85.
  17. Горбачова О. М. Облік і аналіз дебіторської заборгованості : проблеми та шляхи їх вирішення / О. М. Горбачова, Л. В. Лахай // Торгівля і ринок. – 2010. – № 30. – Т. 2. – С. 392-399.
  18. Господарський кодекс України – Кодекс України (зі змінами) від 02.12.2010 р. № 2755-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2755-17>.
  19. Губіна І. Резерв сумнівних боргів: створення та використання / І. Губіна // Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації. – 2015. – № 148. – 68 с.
  20. Дубровська Є.В. Класифікація факторів впливу на рівень дебіторської заборгованості підприємств житлово- комунального сектору господарювання / Є.В. Дубровська // Комунальне господарство міст. Серія «Економічні науки». – 2016. – № 85. – С. 202–207.
  21. Євлаш Т. Методичні підходи до удосконалення класифікації

- дебіторської заборгованості / Т. Євлаш // Економічний аналіз. – 2016. – Вип. 5. – С. 255-258.
22. Єдинак Т.С. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємств в умовах фінансово-економічної кризи / Т.С. Єдинак // Держава та регіони. Економіка та підприємництво. – 2017. – № 3. – С. 54-57.
23. Єлісеєва О. Проблеми обліку дебіторської заборгованості підприємств у контексті розвитку товарного кредитування / О. Єлісеєва, В. Гуня // Прикладна економіка. – 2016. – № 11. – С. 68-73.
24. Журавель В., Ковальчук Є. Теорія бухгалтерського обліку: [навч. посіб.]. – Тернопіль, 2001. – 135 с.
25. Золотухін О. Облік дебіторської і кредиторської заборгованості / Золотухін О. // Вісник. Офіційно про податки. – 2015. – № 20. [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: <http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8329>.
26. Кияшко О. М. Необхідність облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства / О. М. Кияшко // Актуальні проблеми економіки. – 2017. – № 3. – С. 190-196.
27. Коблянська О. І. Методологічні аспекти обліку та аудиту дебіторської заборгованості / О. І. Коблянська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2016. – № 77-78. – С. 28-34.
28. Колеснікова О. М. Проблемні питання обліку резерву сумнівних боргів в контексті податкового кодексу України / О. М. Колеснікова // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=772>.
29. Кондукова Е.В. Аналітичні аспекти податкового дослідження стану розрахунків з контрагентами // Сталий розвиток економіки. – 2018. – № 3. – С. 285-290.
30. Крупка Я.Д., Задорожний З.В., Мельник Р.О. Бухгалтерський облік в будівництві: [навч. посіб.] – Тернопіль: ПП „Принтер-інформ”, 2006. – 364 с.

31. Ксьондз С. М. Дебіторська заборгованість як об'єкт управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://lib.khnu.km.ua/pdf/visnyk_tup/2010/\(154\)%20VKNU-ES2010N4Volume1.pdf](http://lib.khnu.km.ua/pdf/visnyk_tup/2010/(154)%20VKNU-ES2010N4Volume1.pdf).
32. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: монографія.- К.: КНЕУ, 2001. – 387с.
33. Лищенко О. Г. Управління дебіторською заборгованістю як фактором фінансової стійкості підприємства / О. Г. Лищенко, І. С. Серeda // Держава та регіони. Серія: Економіка і підприємництво. – 2018. – № 3. – С. 84-89.
34. Лігоненко Л. О. Управління дебіторською заборгованістю підприємства: [навч. посіб.] / Л.О. Лігоненко, Н.М. Новікова. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 275 с.
35. Мальчевська О. П. Недоліки обліку дебіторської заборгованості підприємств України та напрями їх усунення / О. П. Мальчевська, Ю. Ю. Харчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naub.oa.edu.ua/2017/%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%>.
36. Матицина Н. Дебіторська заборгованість: нові облікові підходи // Економіст, 2015. – №11. – С.50-52.
37. Матицина Н. Фінансова політика підприємства як інструмент управління дебіторською заборгованістю // Бухгалтерський облік і аудит. – 2016. – № 7. – С.25-28.
38. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку / Перекл. з англ.за ред. С.Ф. Голова. – К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2001. – 1016 с.
39. Момот Т. В. Фінансовий менеджмент / Момот Т. В. – К. : ЦУЛ, 2011. – 712 с.
40. Москалюк Г. О. Система внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості: напрямки удосконалення і розвитку / Г. О. Москалюк [Електронний ресурс]– Режим доступу : [economy.nauka.com.ua?op=1&z=1899](http://economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1899).
41. Москалюк Г. О. Облік та контроль дебіторської заборгованості: існуючі

- проблеми та шляхи їх вирішення / Г. О. Москалюк // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 2016. – № 721. – С. 173-178.
42. Нападовська Я.В. Управлінський облік. [Монографія]. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2007. – 450 с.
  43. Нашкерська М.М. Управління дебіторською заборгованістю у структурі оборотного капіталу підприємства / М.М. Нашкерська // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2009. – № 647. – С. 136-140.
  44. Новікова Н. М. Структурно-логічна модель управління дебіторською заборгованістю підприємства / Н. М. Новікова // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 1(43). – С. 75–81.
  45. Організація бухгалтерського обліку: [навч. посіб.] / Ф.Ф. Бутинець, О.В. Олійник, М.М. Шигун, С.М. Шулякова. – Житомир: ЖІТІ, 2004. – 576 с.
  46. П'ятигорець Г. С. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості / Г. С. П'ятигорець, К. В. Ніколайчук // Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту ім. акад. В. Лазаряна. – 2017. – Вип. 13. – С. 40-46.
  47. Петричко М. М. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємства // Економіка і суспільство. – 2017. – № 13. – С. 662-666.
  48. План рахунків бухгалтерського обліку та Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій – Наказ Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id.
  49. Погоріляк Л.В. Удосконалення бухгалтерського обліку взаєморозрахунків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uk.orgsun.com/1/1/635-1.php>.
  50. Податковий кодекс України – Кодекс України № 2755-VI. від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2755-17>.

51. Подолянюк Р. В. Актуальні проблеми обліку дебіторської заборгованості / Р. В. Подолянюк // Управління розвитком. – 2018. – № 4. – С. 114-116.
52. Подолянюк Р.В. Актуальні проблеми обліку дебіторської заборгованості / Р.В. Подолянюк // Управління розвитком. – 2016. – № 4. – С. 114-116.
53. Полещук І. Ф. Особливості організації економічного аналізу як складової частини управління підприємством в умовах кризи /І. Ф. Полещук, Ю. П. Жупанова // Міжнародний молодіжний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця. – 2017. – № 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу з: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2017/Economics/62469.doc.htm.
54. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» – Наказ Міністерства фінансів України № 237 від 08.10.1999 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>.
55. Польова О. Л. Принципи управління дебіторською заборгованістю аграрних підприємств на регіональному рівні / Польова О.Л. // Науковий вісник ВДАУ. – 2010. – №5. – С. 290-294.
56. Попович П. Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання. Підручник. – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – 416 с.
57. Редько К. Основи методики аудиторської перевірки оборотних активів відповідно до вимог ДКЦПФРУ// Бухгалтерський облік і аудит. – 2017. - № 8. – с. 45-51.
58. Розумович Л. Проблеми обліку розрахунків з покупцями і замовниками та порядок бухгалтерського обліку розрахунків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2010_2/35.pdf.
59. Ружицький А. В. Використання сучасних форм рефінансування дебіторської заборгованості для підвищення рівня економічної безпеки підприємства / Ружицький А. В., Томчишин О. О. // Науковий вісник «Львівської політехніки». – 2011. – № 4. – С. 411-415.
60. Сатур В.С. Розробка пропозицій щодо удосконалення ведення обліку

- дебіторської заборгованості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2010_2/35.pdf.
61. Сахарцева І.І. Основи складання бухгалтерської звітності за вимогами Національних стандартів України: [навч. посіб.]. – К.: Кондор, 2003. – 456 с.
  62. Скоробогатова В.В. Методика бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості як складової змішаних активів / В.В. Скоробогатова // Сталий розвиток економіки. – 2016. – № 7(17). – С. 270-276.
  63. Скоробогатова В.В. Підходи до оцінки монетарної та немонетарної дебіторської заборгованості / В.В. Скоробогатова // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2017. – № 2 (23). – С. 337-342.
  64. Сліпачук О. Управління дебіторською заборгованістю / О. Сліпачук // Контроль. – 2018. – №1. – С.37-48.
  65. Соловей Н. В. Проблеми обліку дебіторської заборгованості / Н. В. Соловей, К. І. Маліношевська [Електронний ресурс]– Режим доступу : [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2010_25 /malinoshevaska.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2010_25/malinoshevaska.pdf).
  66. Сопко В. Бухгалтерський облік: [навч. посіб.]. – К.: КНЕУ, 2000.– 500 с.
  67. Сопко В.В., Завгородній В.П. Організація обліку, економічного контролю та аналізу: Підручник – К.: КНЕУ, 2004. – 546 с.
  68. Стоун Д. Бухгалтерский учет и финансовый анализ: подготовительный курс / Д. Стоун, К. Хитчинг ; пер.с англ. – М.: Сирин, 2000. – 304 с.
  69. Таратута Л.В. Управління поточною дебіторською заборгованістю в умовах кризи / Л.В. Таратута // Сталий розвиток економіки. – 2017. – № 4. – С. 220–228.
  70. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність : підручник / Н. М. Ткаченко : [навч. посіб.] – 3-тє вид., [перероб. та доп.]. – К. : Вид-во «Алерта», 2008. 926 с.
  71. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський облік на підприємствах України: [підручник] – 5-е вид., допов. й перероб. – К.: А.С.К., 2004. – 784 с.
  72. Фінансовий облік : [навч. посіб.] – 3-є вид., перероб. і доп./ За ред. Л. К.

Сук, П. Л. Сук. – К., 2016. – 663 с.

73. Фінансовий облік : [підручник] / Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний та ін. – Тернопіль: «Економічна думка», 2017. – 544 с.
74. Цивільний кодекс України – Кодекс України (зі змінами) від 02.12.2010 р. № 2755-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=2755-17>.
75. Чауш Б. М. Організація обліку дебіторської заборгованості та її проблеми на сучасному етапі розвитку економіки України / Б. М. Чауш [Електронний ресурс]– Режим доступу : <http://intkonf.org/chaush-bm-organizatsiya-obliku-debitorskoyi-zaborgovanosti-ta-yiyi-problemi-na-suchasnomu-etapi-rozvitku-ekonomiki-ukrayini>.
76. Черненко Л.В. Управління дебіторською заборгованістю в аграрних підприємствах : [дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами»] / Л.В. Черненко. – Київ, 2007. – 241 с.
77. Юровський Б. Як відображати в бухгалтерському та податковому обліку сумнівні борги // *Експрес-аналіз законодательних и нормативних актів*, 31 травня 2017 р., – № 22 (440). – С. 11-12.
78. Якубенко Ю. Л. Проблеми обліку розрахунків з дебіторами та пошук шляхів їх вирішення / Ю. Л. Якубенко, Ю. М. Треніна // *економіка і суспільство*. – 2017. – № 12. – С. 727-729.

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет обліку і аудиту
Кафедра обліку і оподаткування підприємницької діяльності**

**Трибух Василь Дмитрович
ОБЛІК І АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI
ПІДПРИЄМСТВА: МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ**

**Спеціальність 071 – Облік і оподаткування
Дипломна робота на здобуття вищого ступеня освіти «магістр»**

ЧАСТИНА 2

ДОДАТКИ

Тернопіль – 2018